

**Готуємось
до
ДПА 2018**

9
КЛАС

УКРАЇНСЬКА МОВА

ЗА ОНОВЛЕНОЮ ПРОГРАМОЮ

Збірник диктантів

100
диктантів

Схвалено для використання
у загальноосвітніх навчальних закладах

Видавництво TM «Підручники
і посібники»

УДК 811.161.2(079.1)

3-41

Редактор: *Оксана Давидова*

Літературне редагування: *Інна Атаманюк, Людмила Олійник,
Маргарита Більчук*

Дизайнер обкладинки: *Віталій Нехай*

*Схвалено для використання у загальноосвітніх навчальних закладах
комісією з української мови Науково-методичної Ради з питань освіти*

*Міністерства освіти і науки України
(Лист ІМЗО від 28.01.2016 № 21/12-Г-18)*

Збірник диктантів для підготовки до ДПА з української мови.
3-41 9 клас / уклад. : *О. Білецька* — Тернопіль : Підручники і посіб-
ники, 2018. — 64 с.

ISBN 978-966-07-2741-0

У збірнику запропоновано тексти 100 диктантів для підготовки до
ДПА з української мови в 9 класі.

Для вчителів української мови та літератури, учнів 9 класів загаль-
ноосвітніх навчальних закладів та їхніх батьків.

УДК 811.161.2(079.1)

ISBN 978-966-07-2741-0

© Білецька О., укладання, 2015

Усі ДПА лише на erudyt.net

ПЕРЕДМОВА

Пропонований збірник містить тексти 100 диктантів, згрупованих за тематичними розділами: «Любімо рідну мову», «Пісня — душа народу», «Символіка українців», «Українські свята і традиції», «Наша історія», «Наша Батьківщина», «Найдорожча людина», «Славетні українці», «Вустами класиків». Тематика диктантів спрямована на всебічний культурний розвиток і морально-етичне виховання школярів у дусі національних традицій, патріотизму, гуманізму й толерантності.

Матеріал дібрано відповідно до програмових і методичних вимог. Обсяг та рівень складності текстів відповідає чинним нормам, що дає змогу об'єктивно перевірити обізнаність учнів щодо всіх орфограм і пунктограм за програмою основної школи. Збірник можна використовувати як для підсумкового контролю та діагностики якості знань школярів, так і з метою відпрацювання навичок правопису й підготовки до контрольного диктанту — з учителем, батьками або самостійно. Опрацювання матеріалів збірника сприятиме впорядкуванню теоретичних відомостей та засвоєнню практичних навичок з української мови.

Оцінювання диктанту

Бали	Кількість помилок	Бали	Кількість помилок
1	15–16 і більше	7	4
2	13–14	8	3
3	11–12	9	1+1 (негруба)
4	9–10	10	1
5	7–8	11	1 (негруба)
6	5–6	12	—

ЛЮБИМО РІДНУ МОВУ

1. Рідна мова

Рідна мова — найбільша духовна коштовність, у якій народ звеличує себе, якою являє світові найцінніші набутки свого серця і мудрості, передає з покоління в покоління досвід, культуру і традиції. Рідна мова — незборна таїна, яка робить народ народом і увічне найтонші порухи його душі. Заглиблюючись у таїну мови, ми засвоюємо золоті скарби народного досвіду і виховуємо в собі творчу особистість. Яка радість чекає кожного, хто відчув глибину слова, усвідомив необхідність постійного вдосконалення, пізнав щастя духовності! І скрізь на шляхах зростання з нами мова. Вона веде на вершини знань і відчиняє двері до духовної скарбниці людства. Мова — наш найкращий друг, наставник, постійний порадак і найдосконаліше знаряддя.

Упродовж віків український народ творив і шліфував свою мову, заносячи в мовну скарбницю добірні перлини пізнання, почуття, мрії. Той витворений народом світ мови оточує нас від народження. У безкрайому океані звуків неповторно звучить мелодія рідного слова. І кожне слово — немовби виплекана народом-дивотворцем квітка з неповторним ароматом, з неповторними барвами. Щасливий той, хто пізнав у дитинстві чари рідного слова, виховав у собі жагу пізнання і зберігає її протягом життя.

170 слів

За І. Вихованцем

2. Любімо рідну мову

Чуємо деколи, що мова наша не така витончена, як, скажімо, мова французька. Але звідки ж тоді в українських піснях оця естетична чистота, цю блискучу красу, рідкісну милозвучність, звідки оця мистецька довершеність, музичність образів, що приваблювали і Бортнянського, і Бетховена, і Лисенка, і ще багатьох композиторів? Кажуть, що твір іноді огрублюється в українських перекладах. Може, трапляється і таке. Але ви прочитайте, як Пушкіна перекладав Рильський, як повноцінно відтворені його шедеври в українському слові. Прочитайте поеми Гомера, видані українською мовою, і перед вами ці твори постануть аж ніяк не збіднено, відкриються вам вони з їх античною пластикою, з божественною розкішшю слова, чуємо їх у сонцесяйних римах, що їх явив українському читачеві знавець античності Борис Тен. Навіть така сувора наука, як кібернетика, — і та знайшла в українській мові свою першу домівку, адже маємо

факт унікальний — енциклопедія кібернетики вперше у світі вийшла українською мовою в Києві. І цією мовою нехтувати?

Щоб мова тобі повністю відкрилася, маєш бути залюбленим у неї. Отоді з'явиться захоплення рідною мовою, вона відкриється в усій красі, у тій естетичній магії, що справді зачаровує.

172 слова

За О. Гончаром

3. Народний скарб

У нашій мові — думки і мрії наших предків про волю і щастя, боротьба й звитяга, їхнє одвічне трудолюбство і мрійлива душа. Мова — це барвиста крайка, яка прослалася з глибини віків у майбуття; тримаючись за неї, ми долаємо перелоги і круті гори. Рідна мова слугує нам завжди. Словами щирими ми зв'яємося в дружбі, словами ніжними відкриваємо серце коханих, словом гострим і міцним, як криця, даємо відсіч ворогові.

Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою. Слова можуть об'єднувати і роз'єднувати, але об'єднувальна їхня сила в стократ дужча. У народу немає скарбу більшого, як його мова. І коли є загроза хоч дешицю втратити з того скарбу, нас проймає тривога, як матір за рідну дитину, як добайливого господаря за чистий лан. Така тривога сьогодні має під собою підстави. Тож маємо зробити все для того, щоб не згорнулися крила, щоб не обірвалася золота нитка, яка веде з давнини в наші дні.

Любімо рідну мову, бережімо і плекаймо її — як сестру, як матір, як власних дітей.

167 слів

За Ю. Мушкетиком

4. Плекаймо мову!

Слово відчиняє нам двері до краси світу, до радості життя. Коли воно входить у духовний світ дитини, то доторкується до ніжних струн серця, найпотаємніших глибин душі й видобуває найбільше диво — поезію. Кожен народжується в душі поетом. І головне — розбудити ці поетичні струни. Тоді народжується бажання самому повідати про красу навколишнього світу, про свої почуття і думки.

Усе життя наше пов'язане з мовою. Завжди ми шукаємо найточнішого для думок або почуттів слова. Можливості розвитку мови невичерпні. Тому постійно потрібно піклуватися про здоров'я нашого слова. Олесь Гончар у творчому замилюванні рідною мовою зазначав: «У вигля-

ді мови природою дано людині великий скарб. Не лише користуватися ним, рідним словом, а й натхненно ростити, оберігати коріння й леліяти його цвіт — ось тоді воно й буде запашним та співучим, сповненим музики й чару, життєвої правдивості й поетичності». Підійти найближче до таїни істини за допомогою слова, якнайточніше з'єднати думку зі словом — справа нелегка. Вона вимагає чимало зусиль. Культура мови народжує культуру думки. Це стосується не лише таких високих мистецьких сфер, як художня література, а й усіх різновидів нашого мовлення. Тож плекаймо мову!

175 слів

За І. Вихованцем

5. Наймогутніший оберіг нашого народу

Українська мова — це серце і душа, кров і плоть українського народу. Вона чарівна, неповторна, солов'їна. «Уся вона, — каже Борис Харчук, — з гомону полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована сяйвом місяця, зірок і переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом. Вона з голосу тура, мисливських сурем, скрипу дерев'яного рала, крику погонича, стогону вода в борозні. Вона з блиску козацької шаблі і весла невольницького човна. Вона з першого щибету немовлят і тяжких похоронних плачів. Вона з потаємного шепоту і зітхань закоханих. Вона із земних глибин і небесних висот. Вона з коліскової матері над первістком».

Мова наша — геніальний життєпис трагічної, але звитяжної долі народу нашого. Мова гартувала народ і сама у великій багатовіковій борні стала «міцніша від броньованої сталі». І доки живе українська мова, житиме й український народ.

Не дай, Боже, щоб ми стали безбатченками, щоб топтали могили пращурів своїх, щоб «не своїм, не рідним словом» говорили з Минувшого і з чужинецькою пам'яттю йшли в Майбуття! Не доведи, Господи, нікому з нас жити «на нашій, не своїй землі»!

170 слів

За М. Степаненком

6. Рідна мова

Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень. Але найкраще вона має володіти рідною мовою. Рідна мова — це невід'ємна частка Батьківщини, голос народу й чарівний інст-

румент, на звуки якого відгукуються найтонші й найніжніші струни людської душі.

Є мови більш і менш розвинені, є мови, що своїм чарівним звучанням здобули світову славу. Та наймилішою і найдорожчою для людини є її рідна мова. Бо рідна мова не лише зберігає світлі спогади з життя людини й зв'язує її з сучасниками. У ній чується голос предків, відлунюють перегорнуті сторінки історії народу. Вона є тим найдорожчим і найміцнішим зв'язком, що з'єднує всі покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Мова народу — це саме життя.

Український народ завжди ставився з великою пошаною, вірою й любов'ю до своєї мови, яка була йому на тернистих шляхах поневіряння і за єдину зброю, і за єдину втіху. Нашою мелодійною, співучою мовою милувались іноземці, що побували в Україні.

Ми повинні цінувати нашу мову — нетлінний скарб українського народу, який наші предки зберегли, незважаючи на всілякі заборони й утиски, передавши нам у спадщину.

175 слів

За Б. Антоненком-Давидовичем

7. Слово і народ

Слово — це не значок, не символ. Це вогонь, це сорочка духу народу. Вона, досконало-вишукана й коштовно-прекрасна, невтомно шита з покоління в покоління і турботливо передавана з роду в рід для найвищого довершення, що йому не буде кінця.

Вона вся з гомону полів, лісів і морів отчої землі, мережана сходом і заходом сонця, гаптована сяйвом місяця, зірок і переткана калиною, барвінком і вишневим цвітом. Кожна її ниточка вимочена в Дунаї, у криницях і струмках людської звитяги. Вона з блиску козацької шаблі й невольницького човна, що чалить у бурях на тихі води, — вся з шляхетного лицарства, що йому ніщо найстрашніші муки й торттури. Вона, як напнуті паруси волі, зіграна з останнього поклику воїнів і борців за волю, честь і незалежність. Вона з першого радісного щебету немовлят і тяжких похоронних плачів, так часто палена спекою, бита градом і дощем, але завжди повна осіннього досягання. Вона з коліскової молодої матері над первістком, уся вона з шелесту дерева життя, з тучі й грому, як з води і роси, — така українська мова.

Горіли хроніки, храми і святі книги, а слово вийшло нетлінним з вогню, як заповіт.

180 слів

За Б. Харчуком

7

ПІСНЯ — ДУША НАРОДУ

8. Пісня — душа народу

Пісня супроводжує український народ упродовж усієї його історії. У часи розквіту та занепаду, під час важких випробувань народна пісня допомагала людям. У ній — пам'ять про визначних історичних діячів, минуле, щирі почуття. Пісня неодмінно лунала при народженні немовляти, хрещенні, весіллі, у будь-яке свято. Пісня допомагала в праці та в дорозі.

Існує давня легенда, у якій ідеться про те, що Бог обдаровував усі землі світу багатствами, тож українській землі, яка постала перед ним останньою, не залишилося нічого, окрім народної пісні. Та пісня, пообіцяв Господь, допоможе людям пережити всі лиха.

В українських народних піснях живе вся історія нашого буття. У них — і кохання, і побутове життя, і праця, і військова слава. Українські пісні надзвичайно мелодійні, щирі, прості. Вони нікого не залишають байдужими. Незважаючи на те, що багато з них народилися з болю, вони несуть світло та свято життя. Без рідної пісні, як і без рідної мови, людина не може висловити своїх почуттів.

Народну пісню потрібно берегти, бо в ній — невичерпні багатства душі нашого народу.

161 слово

З Інтернет-джерел

9. «А ми нашу славну Україну, гей, гей, розвеселимо...»

Якою надією-радістю світяться очі людей, коли під українським небом, та й усюди, де живуть українці, розкидані долею, лунає ця патріотична пісня. Наче фенікс із попелу, воскресає вона із забуття, скидає з себе пута, якими слякувались її задушити ті, хто хотів би, щоб Україна й надалі була покійною колонією, втратила історичну пам'ять.

Пісня ця виникла на початку Першої світової війни в середовищі українського січового стрілецтва і стала його патріотичним гімном. І слова, і мелодія пісні у своїй основі наскрізь народні. На крилах революційно-патріотичних устремлінь січового стрілецтва пісня розлетілася по Україні, ввійшла в духовне життя широких кіл громадськості, стала народною, відомою всьому світові.

Коли захитались і, зрештою, розвалились і Російська, й Австро-Угорська імперії, ідея возз'єднання єдиного народу в єдиній державі ста-

ла набирати реальних форм. Реалізована вона була в січні 1919 року, коли об'єдналася Українська Народна Республіка, що постала на Наддніпрянщині, із Західноукраїнською Народною Республікою.

У пісні, що має військово-бойовий характер (і це дуже знаменно), утверджується віра в те, що политий кров'ю український «колосистий лан» щедро родитиме.

164 слова

За Ф. Погребенником

СИМВОЛІКА УКРАЇНЦІВ

10. З чого починається любов до отчого краю?..

Звідки й коли приходить любов до рідної землі?

Біліє розквітла гречка, де-не-де підсинена волошками, а над нею зрідка прокочується бджолиний звук.

Ген по згірку причаївся темно-зелений гайок, а самий верх згірка вільний од дерев, там, либонь, щось було засіяно, а тепер скошено. Стерня ясна, свіжа, немов ще чистішою здається вона від синього неба, що прихилилось до неї.

Соняшники — мов кулі жовтого вогню, їхнім полум'ям просякнута зараз повітря, вони повертають людські голови до себе й примушують думати про них. Соняшники горять на подвір'ях, за огорожами, вони повиходили до дороги й тут ростуть на вільному місці, й, дивлячись на них, хочеш усміхнутись, ловиш себе на тому, що зласкавів і здобрів безпричинно.

Ти любиш тут кожен соняшник, тобі все воно дороге, рідне, тобі воно наймиліше, — звідки й коли прийшла до тебе ця любов і залишилась у тобі вогнеликим соняшником?

Звідки ця любов, ця ніжність, ця несамовитість? Коли, здається, вириваючи на грядці чорнобривець, вириваєш не квітку, а власне серце з грудей, та й так і несеш його, закривавлене, у руці...

166 слів

За Є. Гуцалом

11. Символіка українців

«Людина хороша, коли на себе схожа», — кажуть у народі. Кожна нація намагається виявити себе і свою сутність у національних символах. Гербом України є тризуб, а прапор складається з полотнищ двох кольорів: жовтого і синього. Який же зміст, яка історія цих символів?

Зображення тризуба з'явилося дуже давно: його розрізняють ще на монетах київських князів. Ось лише деякі версії походження цього знака: скіфський або візантійський скіпетр, корона, якір, лук і стріла, шолом, сокира. У Київській Русі тризуб зображали, вносячи в його форму національні елементи, але зберігаючи незмінною основу.

Яке минуле українського прапора? Синій і жовтий кольори ми бачимо на знаменах українських козаків, у козацькому й гайдамацькому одязі.

Краю, де зародилась хліборобська цивілізація, притаманні саме сині й жовті фарби. Золотаві хлібні лани і блакитне небо над ними, синя дніпровська або морська вода і жовтий пісок — усе це зроду-звіку складало краєвид України. Око українця милували жовті квіти горичівиту й сонячника, голубі пелюстки цикорію, барвінку й волошки. Жовте уособлює вогонь, а синє — холод, це два полюси буття, два кінці осі, навколо якої буття обертається.

169 слів

За В. Супрунечком

12. Наші давні й добрі символи

Берегиня, обереги — наші давні й добрі символи. Їхнє генетичне коріння сягає глибини століть. Може, думаю собі, маючи такі прекрасні символи, народ зумів уберегти від забуття нашу пісню й думу, нашу історію і родовідну пам'ять, волелюбний дух.

Виряджаючи чоловіків та синів у нелегкі походи проти чужинських набігів, матері, дружини й кохані дарували їм на пам'ять ці непересічні амулети — рушники з оберегами, аби живими верталися до рідної домівки.

У традиційному українському рукодільництві, зокрема у вишивці та ткацтві, присутні два найосновніші символи, що прийшли ще з язических часів, — обереги й древо життя. Той і той рівнозначно утверджував цілком конкретні реалії — охорону й продовження родинного вогнища. Якщо обереги знайшли своє постійне місце на рушниках, то символізований малюнок древа життя утрадиційнився переважно на тканих виробках, а пізніше й килимах. Щоправда, у давніші часи силуети оберегів та древа життя наносилися шляхом різьблення і стилізованих рисунків також на керамічних виробках, дерев'яної різьби — на статуетках, лиштвах, фронтонах, віконницях, воротах, кроквах, коминах тощо. Давня символіка, на думку багатьох сучасних дослідників, зафіксувала чимало цікавих художніх елементів.

166 слів

За В. Скуратівським

13. Хліб на столі

В усіх народів було найбільшою святістю, коли лежав на столі хліб. Його присутність народжувала поетів і мислителів, сприяла появі пісень і дум, продовжувала родовід, і навпаки, коли він зникав, — неодмінно приходило лихо.

Тяжко діставався хліб насущний у давнину. Може, тому в народі ставилися до нього з такою пошаною, яку передавали дітям і внукам. Хліб завжди був мірилом духовних, моральних і матеріальних цінностей.

Хліб на столі. Зайшовши до хати, возрадуймося його присутності, освятімося його терпким запахом, віддаймо пошанівок тим, хто зростив, виколосив і розмолот мучицю, рукам, котрі подарували духмяні наляниці. Хай завжди він лежатиме в хаті, прикритий вишитим рушником, свіжий та святий, і найпершою молитвою нашої духовності воздасться хвала хлібові. Знімимо перед ним капелюхи, уклонімося, аби одвічно він був на нашому столі, щоб не глевковів і не черствів, бо, як мовлять народні вуста, коли черствіє хліб, то і душі черствіють, а відтак, якщо черствіють душі — неодмінно зачерствіє хліб — наша совість. Це одвічне, як життя, мірило має бути нашим голосом, нашою молитовністю, не на сьогодні й не на завтра — крізь усе життя...

170 слів

За В. Скуратівським

14. Писанка

Мудрі представники старшого покоління кажуть: «У світі доти існуватиме любов, поки люди створюватимуть писанки». І справді, тільки велика любов може творити такі дива гармонії та уяви. Кожна писанка — це окремий малесенький світ. Тут і небо із зорями, і вода з рибами, і дерево життя з оленями й птахами, і засіяне поле, і триверхі церкви — усе це вимальовано в певному порядку для того, щоб підтримувати лад і рівновагу в нашому великому світі.

На писанках найбільше бачимо знаків, що означають сонце. За допомогою символічних знаків на магічному яйці людина закликає до себе тепло й добробут, візерунки на писанці стають немовби мальованою молитвою. Ось значення деяких символів: сонце — джерело світла й тепла; хрест — символ Усесвіту, чотирьох сторін світу; спіраль — знак зародження нового життя; пташка — символ єднання земного й небесного, охоронець душ предків.

Кожен орнаментальний мотив — це ніби окрема літера абетки. Поєднуючись на писанках, ці літери творять постання, охоронну молитву за того, кому призначений оберіг. Писанки, на відміну від крашанок, не їдять, адже це обереги. Подаровані писанки тримають в оселі на почесному місці до наступного Великодня, а то й протягом багатьох років.

178 слів

За Я. Музиченко

15. Яйце-райце

Ще за язичництва яйце вважалось священним і було оповите таємницями. Від тих прадавніх вірувань беруть початок чудові українські писанки, які за технікою виконання поділяють на крапанки, мальованки, дряпанки. Найдавніші писанки — керамічні, з майоліковим жовто-зеленим орнаментом «сосонкою», знаком вічнозеленої травички, — знаходять у скарбах Київської Русі. Усі малюнки на писанках — таємничі символи, пов'язані з уявленнями наших предків про закони Всесвіту, магічними хліборобськими обрядами. Якщо за язичництва писанки пов'язували зі святом весни, то за християнства вони стали символом Великодня. Саме на Великдень розписують писанки. А після освячення в церкві їх дарують одне одному, обмінюючись ними зі словами «Христос воскрес» — «Воістину воскрес». Дарувати писанку на Великдень означає бажати щастя, здоров'я, добробуту. Як символ зародження нового життя яйце присутнє майже в усіх весняних обрядах, іграх. Покотити яйце по землі означало присвятити його Сонцю...

Українська писанка так само, як гаптування, ткацтво, гончарство, різьбярство, є невичерпним джерелом нових шедеврів народного мистецтва. Як оберіг і як спомин про рідну домівку брали їх із собою ті, хто від'їздив свого часу з України в пошуках кращої долі до інших країв.

170 слів

З Інтернет-джерел

16. Український рушник

Український рушник! Як багато промовляє до нас це слово, яке воно рідне і миле нам! Скільки зворушливих спогадів та образів з народного родинного життя пов'язано з рушником! Чи можна знайти в нас в Україні — в минулому та й нині — більш опоетизовану і популярну мистецько-побутову реліквію? Хіба що наша українська чарівна пісня. Власне рушник — це та ж сама задушевна пісня чи дума, заспівана розмаїтими засо-

бами ткання, вишивання, безмежно-буйною фантазією орнаменту, в який наш народ вклав свою поетичну душу.

Здавна в родинному житті українців рушник відіграє першорядну традиційно-ритуальну та мистецько-декоративну роль.

Як ужиткова річ він завжди був під рукою — тож від слова «рука» й пішла назва «рушник». За кількістю рушників визначався рівень побутової культури народу. Рушники побутові були менше і бідніше декоровані, виткані з грубішого полотна, словом, були скромніші й менш вибагливі, але не позбавлені мистецької вартості.

Як ритуальну реліквію рушник використовували майже в усіх традиційних обрядах. Родини і хрестини, заручини і весілля, проводи в дорогу та зустріч бажаних гостей без рушника ніде не обходилися. Навіть труну спускали в могилу на рушниках.

170 слів

З Інтернет-джерел

17. Лялька-мотанка

Найдавніший зразок оберега — жіноче божество, берегиня-ляля (тобто «земля», «охоронниця»). Берегиня — мати всього живого, захисниця людини, природи та добра, охоронниця дому.

Ляльку-берегиню створили понад 5 тисяч років тому. Це — не просто дитяча іграшка, це — витвір мистецтва. Народна лялька дуже екологічна, духовно чиста, образна і символічна. Така лялька має умовний силует. Створювали насамперед голову і тулуб ляльки, обличчя робили без деталей або з намотаним нитками хрестом, щоб у них не вселявся злий дух. Для виготовлення ляльок використовували траву, сіно, соломку, кукурудзиння, нитки, ганчір'я.

Лялька була оберегом людської душі. Наші предки клали її в кошик для новонародженої дитини, щоб у хаті не селилися домовики; лялька забавляла дитя, допомагала йому пізнавати світ, перебирала негативну енергію, забирала хворобу; ляльку віддавали богам за здоров'я, урожай, дощ.

Обличчя в мотанки повинне бути біле або з хрестом — щоб у ляльку не вселився злий дух.

Народні майстри кажуть, що з давніх-давен лялька вважалася ритуальною — матері робили їх для дітей, бабусі — для онуків, а нареченим її дарували, щоб у них народжувалися діти. Ляльок зберігали. Дівчатка виростали, ставали мамами, а ляльок передавали своїм дочкам.

173 слова

З Інтернет-джерел

18. Калина

Майже в усіх народів є улюблені рослини-символи. У канадців — клен, у росіян — берізка, а в нас — верба й калина. У народі кажуть: «Без верби й калини нема України». З давніх-давен наш народ опоетизував калину, оспівав у піснях. Наруга над нею вкривала людину ганьбою.

Не було хати, біля якої не кущувала б калина. Як забілюють квіти, дівчата ними коси прикрашають. А вже коли достигали, їх вішали попід стріхою. У народній медицині, очевидно, не було помічніших ліків од застуди, ніж калиновий чай. Калиновим цвітом чи ягодами оздоблювали гільце молодої.

Кущ калини біля материної хати. Це не лише окраса, а й глибокий символ. Це наш духовний світ, наша спадщина. Кущ калини опредметнює і красу, і духовний потяг до своєї землі, свого берега, своїх традицій. Хіба не про це говорить народна поезія: калиновий міст, калинова сопілка, калинова колиска? Мені здається, що тому, хто не посадив на обійсті калини, а ще гірше — коли викорчував, — ні йому, ні його дітям ніколи не почути найніжнішої, найбентежнішої у світі пісні. Її може подарувати лише сопілка з маминої калини.

170 слів

За В. Скуратівським

19. «В кінці греблі шумлять верби...»

З п'ятисот видів верб, які ростуть на нашій планеті, тридцять припадає на Україну.

Верба, окрім того, що вона була і залишається окрасою сіл та міст нашої країни, дарує людям багато корисного.

Найбільше прислужилася верба для річок, ставків, криниць. Саме завдяки цим незрадливим сторожам береги річок не виходять з ладу. Міцно уп'явшись корінням у землю, верби стримували своїм тілом зсуви, не дозволяючи передчасно підточувати водою ґрунт, зупиняли піскові заноси. Недарма кажуть: там, де росте верба, житиме й річка.

Погляньмо на наші річки, — там, де ростуть верби, вони тримаються своїх сталих кордонів і, навпаки, оголені береги поступово руйнуються, підмиваються водою, рихліють, од чого русло міліє, замулюються природні джерельця, без яких будь-яка річка хиріє і поступово вмирає.

Мудрість народна зафіксувала ще одну характерну здатність верби — очищувати воду річок та озер від всіляких шкідливих домішок. «Де срібліє вербиця, там здорова водиця», — говорить народне прислів'я. Ось

чому люди брали (й сьогодні беруть) воду для пиття у річці під вербою. Саме в таких місцях водиться й риба. Це відомо усім рибалкам, — риба теж любить чисту воду.

170 слів

За В. Скуратівським

20. «Барвінок на вінок, а полин на віник»

Барвінок оспіваний у багатьох піснях нашого народу. Він супроводив наших предків від колиски й до могили. У барвінку купали немовлят, щоб вони росли гарними і здоровими. Барвінкові вінки носили дівчата: адже він ріс біля кожної криниці й завжди був під рукою. Барвінок садили на могилах — на знак вічної пам'яті про померлих...

І хоч як давно росте він в Україні, однак він — чужинець. І назва в нього чужинська. Сьогодні є це слово і в нас, і в білорусів, і в росіян, і в чехів, а все ж воно не слов'янське. На латині рослина звалася вінка, а корінь цього слова означав «обв'язувати», «обвивати». З вінки слов'яни зробили барвінок, а квітку взяли собі.

У давнину люди вважали, що барвінок захищає від усього злого. Тому часто його вивішували над дверима; його ніколи не викидали на смітник, а лише в річку, щоб він не загинув від спраги.

Ми цінуємо барвінок за його «лікарську допомогу»: з нього виготовляють ліки від дуже важких хвороб. Але не менше ми цінуємо його за витончену красу.

166 слів

За А. Коваль

21. Мальви

Палахкотять біля вікон животрепетним вогнем мальви, шугають червоними язиками багаття під самісіньку стріху, того й гляди, від їхнього полум'я загориться хата... Ніхто не знає, коли й хто посадив їх на причілку. Мати кажуть, що ті рожі посадила колись ще бабуся у свої дівочі літа.

До пишного розмаїття мальв усі давно звикли, і стали вони невід'ємною частиною родини. Щороку раною весною з-під землі з'являлося зелене пагіння, за кілька ночей воно виростало вище призьби, привітно заглядало у вікна. На високих стеблах в'язалися бутони, які наприкінці весни зацвітали червоними, світло-рожевими й темно-пурпуровими квітами.

Здавалося, то не квіти, а якийсь чарівник розвішав на пружних пагонах малинові, оранжеві, сріблясті дзвоники. Вечорами, коли спадала спе-

15

ка, мальви стояли урочисті серед золотого надвечір'я, тихо граючи золоту пісню на своїх чутливих грамофонних трубках.

І тоді стара хата ставала незвичайною, бо стояла вся в прекрасному живому вінку, у центрі пелюсткового багаття. І ніякі казкові кришталеві палаци не могли зрівнятися із чарівним видовищем простої селянської оселі серед буйноти барвистих мальв. Іншим ставало подвір'я, і трохи похилі дощані ворота, і плетений тин, який вростав у рожеву гущавину.

175 слів

За І. Цюною

22. Маки

Як рожевий подих ранку, стоять на тонких підсвічниках тремтячі маки. Попідставляли вони свої рум'яні чашечки, складені з пелюсток, шпарким променям, ловлять їх, хочуть націдити по вінця, — та хитнеться одна пелюстка, гойднеться друга, і вже розтеклося, виялилося сонячне тепло, і вже знову треба стати непорушно, обережно підставляти рум'яні чашечки, чекати — налле сонце свого тепла чи не налле.

Підійдеш до маків, довго стоятимеш, здивований їхньою чистотою й непорочністю, і ще тоді, дитиною, не порівняєш їх ні зі своїм власним життям, ні свого життя не порівняєш із їхнім цвітінням, — це порівняння прийде пізніше, коли вже ті маки бачитимеш у спогадах...

І уявиш тоді своє дитинство великою квіткою маку, яка щойно-щойно визволяє свої пелюстки з тугого пуп'янка, нашорошує їх і випростує; уявиш десь посеред городу, на світанку, коли бентежне молоко туману тече без берегів, а у великій краплині роси, що зібралась за ніч між пелюстками, відбивається весь той щойно народжений світ, щойно народжений ранок, і тремтить у тій краплині його прохолода, й віддзеркалюється невидимий вітерець і ще щось таке, чому й слів не підбереш.

170 слів

За Є. Гуцалом

23. Лелеки

Щоразу напровесні, коли з Єгипту летять у далеку Україну табуни лелек, стрічають їх у путі темні зграї анатолійських орлів. Могутні орли не підпускають нікого, хто хоче проникнути на материк з моря, повисають над безлюдними, спеченими сонцем горами похмурою летючою стіною, б'ють на смерть усе живе...

Лелеки знають, яка доля вготована їм над білими горами, але знають також і те, що десь далеко-далеко ждуть їх велетенські річки із солоною

водою, ждуть безмежні плавні, озера й непрохіддя боліт. Усі вони — від могутніх лелек-ватажків до молоденьких лелечок-перволіток — народилися в тих далеких зелених краях і мають вертатися щоразу туди, вертатися знов і знов, завжди і вічно, бо їхнє лелече перелітне життя є не що інше, як безупинне вертання і повертання до своїх народжень, до того, що назавжди залишається найріднішим. Хоч дорога далека, тяжка й кривава, хоч багато з них не долетить і не повернеться ніколи, але однаково треба щоразу битися грудьми, крильми через силу. У відчайдушному клекоті пориватися і пробиватися до рідної ріднизи — і що там перешкоди, перепони, небезпеки і чиясь зла воля!

169 слів

За П. Загребельним

24. Птахи з чорною ознакою

У легендах з особливою поетичністю оспівана благородність лелек — добрих людських сусідів. За їх повадками визначали приход весни, настання тепла. Багатьом відомі прислів'я: «Прилетіли бусли — початок весни», «Прилетіли лелеки — весну принесли здалека». З появою цих віщунів хлібороби неодмінно починали висівати ярі культури, садити городину, приказуючи: «Як з'явилися буслині лапи — не забирай з грядки сапи». У багатому музичному фольклорі є чимало пісень, присвячених лелекам.

За повадками лелек люди передбачали, якою буде погода наступного року, майбутні статки. Вважалося, що коли бусли запізнюються з вильотом в ірій і збираються в гурти біля гречаної копи, то неодмінно зима виявиться стійкою, без лютих морозів та віхол, легкою для зимівлі худоби й людей. І навпаки, якщо поважні птахи поспіхом вирушають на перезимівку — чекай суворої зими.

Одвічна людська любов і шана до птахів, що поруч нас, підтверджується і в назвах. Чи ще знайдуться представники фауни, яких би нарікали стількома йменнями: боцюн, боцян, бузько, бусел, веселик, гайстер, лелека, черногуз тощо? Крім того, їх, як уже відзначалося, окликували людськими іменами. Усе це разом узяте утверджує велику пошану до птахів з чорною ознакою.

172 слова

За В. Скуратівським

25. Рідна земля

О рідна земле! Ти, як мати, — єдина і неповторна! Ти не обов'язково найкраща, найгарніша. У світі є, можливо, інші краї, сповнені чарівної краси, краї, де ласкавий шум морського прибою поєднується з ніжним співом барвистих птахів, а пахощі лавру чи магнолії — зі свіжістю грозових південних вітрів. То й що з того?

Хай ти скромніше вбрана, хай твоя краса не така показна, але від того ти не менш рідна і люба синівському серцю, рідна земле! Мабуть, ти ввійшла в нього ще з дитинства: з молоком матері й шумом старої верби, з квилінням чайки біля степового озерця і золотим дзвоном пшеничної ниви за селом, зі звуками рідної мови та пісень вечорових дівочих. Усім цим ти вросла в серце, мов дуб у землю, і нема у світі такої сили, яка вирвала б із нього одну Вітчизну і вклала натомість іншу.

У годину радощів і годину горя всі помисли наші ми віддаємо тобі, рідна земле! Ми завжди з тобою, де б ми не були. І поки б'ється-стукотить у грудях серце, ми не перестанемо любити тебе, рідна земле!

172 слова

За В. Маликом

26. Рідні обрії

Земле! Ти народжуєш нас неначе для того, щоб ми звіяли тобі своє горде серце. Ми нікуди не можемо подітися від тебе, як од власної долі, і хоч куди б заносили нас урагани часу, але як тільки вони вщухають і починають ледь виднітися твої обрії, то ми знову прагнемо до тих місць, де вперше побачили тебе з коліскової висі, наче перекинуту горілиць, потім з отих віконць маленьких, у чотири шибки — прагнемо на ті споришеві подвір'я, де ми вперше ступили на тебе босоніж, звідали твоє тепло й зачули в жилах своїх твою незміряну силу.

Тож лишень тобі дано повертати лебедині зграї з далеких світів. Хто не чув, як стривожено вони ячать, шукаючи тебе в чорних туманах, хто не бачив, як їхні безстрашні ватажки розбиваються вночі об незнані скелі, аби інші жили й могли долетіти до тебе, той ніколи до кінця не збагне, що в людях живуть ті самі закони землі обітованої. Для одних вони стають непереборними лише за тридцять п'ять мільйонів кілометрів від рідної землі, а для інших, що обертаються на менших орбітах, достатньо і тридцяти п'яти...

175 слів

За В. Земляком

27. Рідна хата

Рідна хато моя! У тобі я навчався працювати й співати. Перехоплював від матусі журні пісні, коли, бувало, сидить вона під комином, пряде і співає під хуркання прядки. Тут, сидячи за дубовим столом на покуті, я вперше навчився читати. Тут уперше я виводив на папері дитячі каракулі. Тут уперше припадав до сторінок «Кобзаря» і, читаючи, радів та плакав, а зі мною плакали мати й сестри, вболіваючи за долю Катерини чи безталанної наймички.

А з покутя на нас пильно дивився Шевченко, обрамлений вишитим рушником. Микола-чудотворець давно поступився найпочеснішим місцем, яке по праву зайняв чудотворець слова Кобзар. Він поселився у нашій хаті як найдорожчий родич. І тепер, що б я не робив, завжди думав, що скаже про мої вчинки Тарас, який пильно дивився на мене з-під рушника.

Відходили курними вихорами літа, сніговими хуртовинами проносилися зими, надходили весни. Я радувався весні, бо вже можна було вибігати надвір босому. А влітку, коли хата, бувало, опережеться квітучими мальвами, нагідками і квасолею, любистком та жоржинами, здавалось мені, що кращої від нашої оселі немає в усьому світі.

169 слів

За І. Цюпою

28. Козак Мамай

Малювали козака Мамаю здавна. Чи не в кожній хаті — на полотнах у рамці й на стінах, на дверях і пічці, на скринях і пральних дошках... Мабуть, образ козака з бандурою на перепочинку між боями багатозначний. У ньому — і жадова мирного життя, і готовність відстояти землю предків. Ось вона, зброя, поруч. І бойовий кінь. Майже на всіх картинах «Козак Мамай» зображено й дуба. Це дерево, як і в піснях та думках, уособлює стійкість, богатырську силу та довговічність народу.

Загалом традиційне зображення козака перетворилось протягом віків на художньо-духовну формулу, що віддзеркалює сутність дуже складного народного світогляду. Адже козак Мамай — характерник, майже чаклун. Він допомагає людям у скрутну хвилину відвагою і милосердям, мудрим словом і любов'ю. Зображення козака захищало від біди, вважалось оберегом...

Із сивої давнини прийшов до нас козак. Його ім'я — Мамай — свідчить про тисячолітні корені ще з часів панування в південних степах тюрків-кочівників, від яких походить і саме слово «козак». У цій картині за

допомогою зображень-символів утілено найважливіші морально-етичні норми народного життя. То не просто героїчний тип українця, то своєрідний заповіт нащадкам, як жити в бурхливому світі...

176 слів

З журналу

УКРАЇНСЬКІ СВЯТА І ТРАДИЦІЇ

29. Коляда

Коляда — це давнє зимове свято на честь світлих богів літа й тепла: сонця, грому, блискавки, літньої хмари й дощу. Народ помітив повертання сонця із зими на літо й виявив його низкою свят. Усі пізніші народні звичаї й обряди на Різдво, Святого Василя й Водохреща — це давні язичницькі обряди, але прилучені до християнських свят. Ці свята тривали не один день і звалися загальним збірним словом «Коляда».

На свято Коляди, як і на Купала, діються великі дива на землі: усі вечори від Різдва до Водохреща зветься в народі Святими. По заході сонця в той час не можна робити справи, гріх виносити сміття з хати. Уночі перед Різдвом розмовляють воли і навіть віщуть майбутнє. Проти Водохреща вода в річках освячується. На Водохреща кроплять свяченою водою хату, худобу, бджоли. В усіх колядних обрядах ми бачимо два елементи, які відіграють головну роль: хліб і воду. Кутю варять із зерна, хати посипають зерном, на покуті ставлять сніп хліба, вечерю починають із хліба і таке інше.

Народ, отже, у різдвяних обрядах святкує початок нового року хліборобства.

170 слів

За І. Нечуєм-Левицьким

30. Гнат поквалює дівчат

Щойно відсвяткували Новий рік, а вже на підході одне з найбільших календарних свят — Різдво. Передсвяткових турбот у селян значно більшало: жінки прибирали й мастили в хатах, прали білизну, чоловіки заготовляли дрова, лагодили виїзд — на Різдвяні свята годилося приїхати в гості якщо не на нових, то на добре полагоджених санях. Коротка зимова днина швидко спливала, і передсвяткові турботи доводилося переносити в оселі.

Не стояла осторонь і молодь. Хлопці розподіляли ролі для вертепних дійств, ладнали «звізду» й костюми, вивчали тексти й пісні, щоб порадувати односельців цікавими виставами.

Для дівчат також вистачало клопотів. Опріч маланкових гуртів, до яких вони готувалися, потрібно було наготувати й домашніх прикрас — дідуха, «павуків» та «їжачків». Переважно це робили на Гната — 2 січня. Напередодні Різдва «павуків» підвішували до центрального сволока. Вони трималися на довгих волосинах із конячого хвоста і постійно крутилися. Павуки віддавна вважалися бажаними в людській оселі, бо «вони за-снували світ». Багатьом, очевидно, відоме повір'я: якщо поруч із вами спустився павучок, то це має віщувати якусь новину. Може, тому й виготовляли їх, щоб у такий спосіб оповістити про Різдво?

171 слово

За В. Скуратівським

31. Свята Вечеря

Корній, Марія і стара мати сідають до заставленого стравами столу. Усе тут є, бери що хоч, що забажається. Бери, людино, святий хліб, переломлюй і їж, м'який, пахучий, смаковитий. Перехрести своє чоло і скажи: «Дякую тобі, Боже, що сподобив мене ласки своєї і дав змогу лити піт свій на ниві моїй, щоб їсти цей смачний хліб». Переломи і їж. Їж хліб, капусту, вареники; їж голубці й смажену рибу; їж кутю зернисту і поливай її соками овочів саду твого, залий усе це медом, зібраним з квітів краю твого.

Корній, Марія і стара мати сидять коло столу і їдять Святу Вечерю. Їм весело і радісно; на обличчях спокій, видно сяйво щастя. «Ми, — кажуть Маріїні очі, — не вимагаємо багато щастя. Щастя наше у повноті існування, але кілька разів на рік ми скупчимо його в одно велике щастя, щастя, яке випромінює з наших віч, з наших уст, з наших душ».

Ніч йде, велика, свята ніч. Спати в таку ніч не хочеться. Балакають про минуле літо, про працю, згадують кожную пролиту краплю поту.

167 слів

За У. Самчуком

32. Веснянки

Весняні обрядові пісні й танці в Наддніпрянській Україні називають веснянками, а в Галичині — гаївками, ягівками або гагілками.

Веснянки співають від Благовіщення аж до Зелених свят. Співають їх скрізь: на вулицях села, на майдані під церквою, у лісі, у полі, найчас-

тіше на зелених луках понад річкою або ставком. Гаївки в Західній Україні «грають» лише на великодньому тижні, на майдані під церквою або на гробках. Веснянки й гаївки — це переважно пісні дівочі. Рідко де допускаються до участі в іграх хлопці; зазвичай вони тільки приглядаються до гри, прислухаються до співу і час від часу, спровоковані насмішками дівчат, «впадають» поміж юрбу і на хвилину переривають забаву.

Іноді побіч із дівочими гаїлками чи веснянками хлопці зводять свої ігри: борюкаються, бігають навипередки, «будують вежу».

Виходячи на вулицю співати веснянки або грати гаївки, дівчата вибираються в білі вишиті сорочки, а на голову кладуть вінки або квітчають волосся квітами. Співаючи веснянки, дівчата беруться за руки і творять коло, півколо або ключ і так рухаються під ритм пісні. Темп руху залежить від темпу пісні, отже, він швидкий або повільний.

170 слів

За О. Воропаєм

33. Великдень

Чи є щось на світі гарніше за великодній світанок? Дзвони над селом не дзвонять, а виспівують велику радість: «Христос воскрес!» Село не спить — воно ж чекало цієї радості й іде назустріч їй до церкви. З уст в уста передається щаслива вість: «Христос воскрес!» — «Воістину воскрес!»

Яка це добра і світла година, коли село йде на Великдень до церкви! Вийнято зі скринь найкращий одяг. Вишивані сорочки, на яких барвляться квіти і чарують око предивні узорі, вишивані кептарики, брилики на хлопчиках, віночки і стрічки на дівчатах — усе нове, одягнуте сьогодні вперше, бо цілий рік готувалося до Великодня. Сплетені з лози кошики прикрашені вишиваними рушниками.

А церква і довкола церкви — мов великий живий квітник. Люди прийшли посвятити паску. Село стоїть у красі й душевній просвітленості. Серце звернуто до неба, і тиша така дзвінка, ніби щойно над цим окрайцем української землі перелетіли святі.

Встало сонце. Люди урочисто виходять із церкви, христосуються і дарують одні одним писанки і пасочки. Свячена вода скроплює паску і нашу долю. А з неба скрапне теплий дощик і засвітить веселка.

170 слів

За Я. Гояном

34. Клечальна субота

Напередодні дня святої Трійці, у суботу вранці, до схід сонця, дівчата й молодиці йдуть на левади або в поля рвати запашне зілля: чебрець, полин, любисток і татарське зілля. Увечері квітчають свої хати зеленим гіллям клену, липи, ясеня та осики. Гілля й молоді деревця, зрубані в цей день для оздоби двору й хати, називають клечанням, а весь тиждень перед святою Трійцею — клечальним, зеленим або русальним.

Стародавні слов'яни молилися деревам, особливо дупляним, поклонялися березам, липам, дубам. Під захистом предковичних лісів слов'яни виконували свої обряди, зокрема приносили жертви, запалювали вогні на честь богів. Крім того, вони мали священні дерева на полях, дорогах і поміж селами. «Найсвятішим» вважався старий дуб.

Залишком звичаїв стародавнього світу також є плетіння вінків. Із Греції й Риму прийшов звичай увінчувати дубовими вінками заслужених людей, як-от: переможців на Олімпійських іграх, тих, що досягли великих успіхів у мистецтві чи науці. Вінки в українських народних обрядах є символом великої пошани, молодості, утіленням чистої, незаплямованої краси. Крім того, за народною уявою, вінок із живих квітів — це оберіг від злої напасті.

167 слів

За О. Воропаєм

35. Ясне-красне Купайло

Купайло святкується в час літнього сонцестояння — 7 липня, на п'ятнадцятий день після найкоротшої ночі, рівно через півроку після Коляди.

Краса і радість на святі негасні. Очищувальний животворний вогонь Купайла має горіти від смеркання до світання. Линуть співи-переспіви над селом і купальським дзвоном відгукуються в душі кожного. Раптом свист, шипіння, тріскотня. Озираються люди. То хлопці з узвишшя палаюче колесо — символ руху Сонця — запустили.

Тим часом дівчата ідуть ворожити — віночки за водою пускати. Подекуди вони ще й зі свічечками. «Куди віночок попливе, звідти й милий прибуде», — кажуть люди. І хоч дівчата знають своїх обранців, усе ж дивляться за віночками: куди попливуть?

У наддніпрянських селах дівчата, пускаючи вінки, приказують: «Хто вінок спіймає, той — пара моя!» Виносить юнак вінок, снагою води ополісканий, і віддає його своїй коханій.

Хтось додому збирається, а комусь — Купайло на всю ніч. Гуртами сідають люди на запахущій траві — закінчують свято купальською вечерею.

Купайло — свято всуціль поетичне. Чисте, як джерельна вода, палке й очищувальне, наснажливе для душі, як купальський вогонь, воно йде з глибини віків, утверджуючи свою незнищенну силу.

168 слів

З журналу

36. Українське весілля

З давніх-давен традиційне українське весілля було одним з найважливіших родинних свят. З ним пов'язували не лише шлюб молодих, поєднання двох родів. Це була подія масштабна, надзвичайно відповідальна, у якій брало участь чимало людей: старости, свати, свахи, коровайниці, дружки, бояри, музики, куховарки, запрошені родичі, сусіди і просто «запорожці».

Українське весілля — непередавано багате буйноцвіття народного генія, його вражаюча здатність під час чи не найвідповідальнішої події в житті розсипати пригорщі сміху; його зворушливі до сліз туга і печаль, зажура і скорбота, на самому денці яких просвітлює жаринка оптимізму; це і його щемлива розрада, гомінка втіха, естетична насолода, нестримна розвага, що так влучно передається самою назвою — весілля.

Весілля являло собою комплекс обрядів, звичаїв, символів, спрямованих на забезпечення міцного шлюбу, здоров'я й багатства молодого подружжя. Скажімо, до вибікання весільного короваю запрошували тільки тих заміжніх жінок, які жили зі своїми чоловіками в злагоді, були чесними, порядними, мали діток. Українське весілля — могутній код національної ментальності. Отож пізнаваймо духовне коріння народу, і хай нам ніколи не буде «гірко» — хай буде весело!

163 слова

За М. Дмитренком

НАША ІСТОРІЯ

37. Початок української держави

Над Дніпром, на правім його березі, лежить місто Київ. Звідси взяла свій початок наша держава.

Київ — найстаріше й найкраще українське місто. Коли саме воно засноване, того достеменно не знаємо, але знаємо, що побудоване воно

українцями ще перед тим, як вони прийняли християнську віру. Ми не знаємо, коли саме це було, бо перед прийняттям християнської віри в нас мало хто вмів писати й читати, і тому ніхто й не записав, коли засновано Київ. Знаємо лише, що про Київ і українську державу згадують у своїх книжках давні греки, бо грецькі купці заїздили за товарами аж до Києва. А що греки були письменні, то все докладно записували: де були і що бачили.

Вони саме й зазначили з восьмого століття по Христі, що тоді були в Києві, на Україні. Як же це було давно! Уже закінчується двадцяте століття. Отже, від восьмого до двадцятого минуло дванадцять століть, цебто тисяча двісті літ!

Отже, більш ніж тисячу років тому стояв уже Київ, а коли було місто, то мала бути й держава, бо місто без держави, а держава без міста не можуть існувати.

175 слів

За А. Лотоцьким

38. Три брати — засновники Києва

Поляни жили в ті часи окремо... І було три брати: один на ймення Кий, а другий — Щек, а третій — Хорив, і сестра їхня — Либідь. Кий сидів на горі, де нині узвіз Боричів, Щек — на горі, яка зветься Щекавицею, а Хорив — на третій горі, прозваній Хоривицею. Збудували вони городок на честь свого старшого брата і нарекли його Києвом. Були ті мужі мудрими й тямущими, і називалися вони полянами, від них у Києві є поляни й донині.

Дехто каже, що Кий був перевізником, бо нібито тоді біля Києва був перевіз з тієї сторони Дніпра, тому й казали: «На перевіз на Київ».

Проте якби Кий був перевізником, то не ходив би до Царгорода; а цей Кий княжив у роді своєму. Коли ходив він до царя, то великі почесті віддавав йому той цар, до якого він приходив. Коли ж Кий повертався, прибув на Дунай, й уподобав місце, і збудував малий городок, і хотів осісти в ньому з родом своїм, та не дали йому навколишні мешканці. Отож і донині називають придунайці те городище Києвець.

169 слів

За «Повістю минулих літ»

39. Смерть князя Олега

Жив Олег, княжачи в Києві. Згадав Олег про коня свого, якого тримав здавна у стайні, вирішивши ніколи не сідати на нього. Питав-бо ко-

лись волхвів: «Од чого мені доведеться померти?» І сказав йому один віщун: «Княже! Кінь, якого ти любиш і їздиш на ньому, — від нього тобі й померти!» Олег сказав: «Ніколи не сяду на нього». І звелів годувати його і не приводити до себе.

Повернувшись до Києва з Візантії, на п'яте літо він згадав коня, від якого мав померти. І, покликавши старшого конюха, запитав: «Де кінь мій, якого я поставив був годувати і берегти його?» А той каже: «Помер». Олег же посміявся і докорив віщунів, кажучи: «Невірно ото кажуть волхви: кінь помер, а я живий». І наказав він осідлати коня: «Хай-но погляну на кості його». І прибув він на те місце, де лежали його кості й череп, спішився і сказав: «Чи не від цього черепа смерть мені приймати?» І ступив він ногою на череп, і, з'явившись із черепа, змія вкусила його в ногу. І з того він розхворівся і помер.

170 слів

За «Повістю минулих літ»

40. Князь Святослав Хоробрий

Княгиня Ольга мала єдиного сина — Святослава. Про його хоробрість знали всі сусіди України. Святослав усе життя провів у походах зі своїми воїнами, які його дуже любили, бо він жив так само просто, як і вони.

У похід не возив Святослав із собою ні казанів, ні наметів. Спав на землі, поклавши під голову сідло, їв прості страви. А на ворогів своїх не нападав несподівано, щоб їх заскочити. Він посилав до того, на кого йшов походом, свого посла, щоб переказав ворогам його воєнний виклик: «Іду на ви!»

І аж тоді йшов на ворога, який тим часом підготувався до битви. Таким звичаєм Святослав здобув собі шану навіть у ворогів. Вони й боялися його дуже, бо думали: «Коли він нас попереджає про свій похід, то, видно, певний своїй перемоги».

Такий-то князь-лицар став володарем України по смерті княгині Ольги. Він довго не сидів у Києві, передав усю владу в державі своїм трьом синам: Ярополкові, Олегові й Володимирові. А міг він собі це дозволити, бо князь Ігор і княгиня Ольга впорядкували державу так, що панував там лад і спокій.

173 слова

За А. Лотоцьким

41. Володимир

Минало десяте століття. Київська Русь вступала у друге тисячоліття могутньою державою. Дружби з нею домагалися країни Європи й Азії. Досягши значних успіхів, князь Володимир не мав наміру спочивати на лаврах. Життя дало йому не один гіркий урок, і кожний з них робив його мудрішим. Багато друзів мала Русь, та не бракувало й ворогів. Як зробити з них доброзичливих сусідів, або й друзів? Чи тільки мечем, походами, пострахом?

Володимир не раз у тяжку хвилину подумки звертався до бабусі Ольги, яка ще в дитинстві вчила його, що зло можна перемогти лише добром.

Лише згодом, уже зрілим мужем, збагнув він мудрість бабусиних слів. Його батько, князь Святослав, бився з візантійським імператором на Балканах, домагаючись миру з давнім суперником Київської Русі лезом меча. Володимир досяг миру з Візантією розширенням торгівлі, запровадивши на Русі християнство, яке сповідували греки. Приборкавши войовничість Візантії, князь приборкав власну непримиренність, гординю. Володимир розумів, що утвердження високого, прекрасного — це теж боротьба зі злом. І тому почав будувати храми, привчаючи до краси своїх синів — Святополка, Мстислава та Ярослава, мріючи, щоб вони не ворогували між собою.

173 слова

Із книги «Скарби України»

42. Ярослав

По смерті Мстислава став Ярослав єдиним князем усіх українських земель. Щоб убезпечити Україну від нападів ворогів, він побудував на межах держави багато твердинь. Над Сяном звів він тоді город, укріпив його. Місто назвали Ярославом.

Розбивши печенігів під самим Києвом, Ярослав на тім місці побудував величаву церкву святої Софії. Убезпечивши державу від ворогів, він дбав про лад і спокій у краю, а щоб усі суди однаково і справедливо судили, дав наказ списати усі права в одну книгу і назвав її «Руська правда». Князь Ярослав будував церкви, а при них заводив школи, поширюючи освіту.

Своїми мудрими розпорядженнями і законами Ярослав зміцнив українську державу так, що сусідні держави дбали про його приязнь і єдналися з його родом.

Перед смертю поділив Ярослав Україну на окремі уділи і до кожного уділу призначив одного сина. Але наказав їм коритися владі найстаршого князя в Києві — Ізяслава. Своему внукові Ростиславу дав Галичину, і відтоді починається рід галицьких князів Ростиславичів. З надією, що по нім буде Україна сильна й славна, помер Ярослав Мудрий узимку 1054 року, маючи 75 років. Панував він 35 літ.

174 слова

За А. Лотоцьким

43. Данило Галицький

Данило впорядковував свою державу, яка занепала через кількадесятилітні війни, що велися в Галичині від смерті його батька. Та його мирну діяльність перервали татари, що вже вдруге почали нищити Україну.

У 1240 році татари зруйнували Київ, що вже належав Данилові, й пішли на Волинь та Галичину. Поруйнувавши всі міста, розділилися на дві частини: одні рушили на Польщу, інші — на Угорщину. Але навесні 1243 року покинули татари Україну і повернулись на схід. Усю Україну, а також Московщину взяли татарські хани під свою руку, і хоча в тих землях далі панували свої князі, вони мусили коритися і платити ханам данину.

Мусив і Данило вклонитися татарському ханові, хоч як йому було це тяжко, бо він був гордий і хоробрий. Але він думав собі, що таки зуміє зібрати багато свого війська і колись вибитися з-під влади татар. Тож заплативши данину, Данило почав відбудовувати зруйновані міста і закладати нові, постійно їх укріплювати.

Найголовнішими містами, які заснував Данило, були Львів і Холм. Холм він зробив своєю столицею, а Львів вибудував для сина Лева, який потім обрав собі Львів за столицю.

173 слова

За А. Лотоцьким

44. Запорозжя

Чимало в нас говориться і пишеться про Запорозжя, про запорозьких козаків, про їхню славу боротьбу з невірними, їх славні походи на турецькі й татарські землі, про боротьбу з ворогами України. У нас про цю нашу бувальщину співаються пісні-думи. Головною характеристикою Запорозької республіки був щирий демократизм. Він випередив Європу на цілі століття. Він проявився в нас тоді, коли по всій Європі людина зачиналася від шляхтича, а все інше вважалося або півлюдьми, або двоногим робочим скотом. На Запорозжжі всі вважали себе рівними, товаришами, братами з рівними правами і обов'язками для всіх городян запо-

зької землі. Запорозька земля мала лиш два слова, котрі робили її симпатичною для кожного, котрі притягали до неї людей і причинялися до її розросту: воля і рівність. Та не можна розуміти волі так, що кожному вільно було робити все, що йому подобалося. Не був це анархізм. Воля родила обов'язки, а в тім вона полягала, що хто виконував взяті на себе обов'язки, той мав волю. А рівність була в тому, що там не було ні пана, ні слуги.

167 слів

А. Чайківський

45. Запорозькі козаки

Як зовнішнім виглядом, так і внутрішніми якостями запорозькі козаки були характерними типами свого народу і свого часу. Нещадні до своїх ворогів, запорозькі козаки були добрими друзями, вірними товаришами, справжніми братами, надійними оборонцями.

Окрім того, їх вирізняла висока любов до особистої свободи, а також глибока повага до старих і заслужених воїнів. Запорозькі козаки завжди були гостинними й привітними. Цей звичай був у запорожців не лише до приятелів та знайомих, а й до сторонніх людей.

Поряд із гостинністю й привітністю запорозькі козаки ставили особисту чесність щодо ворогів православної віри як на війні, так і в себе на Запоріжжі. «Хоча в Січі, — розповідає один із сучасників, — жили люди різного стану, але там панувала така чесність і така безпека, що приїжджі з товарами або за товарами чи в якихось інших справах люди не боялися й волосини втратити зі своєї голови. Можна було на вулиці залишити свої гроші, не боятись, що їх украдуть. Будь-який злочин проти чиеїсь чесності, гостя чи січового мешканця негайно карали смертю».

«У нас над усе честь і слава, військовая справа», — казали запорожці.

170 слів

За Д. Яворницьким

46. Запорозьке козацтво

Запорозьке козацтво протягом трьох століть визначало напрями економічного, політичного і культурного розвитку України. На Запорозькій Січі склалася і розвивалася культура, яка виникала на основі глибоких традицій українського народу.

Серед запорозьких козаків було чимало високоосвічених людей, котрі навчались у Києво-Могилянській академії.

Протягом багатолітнього періоду національно-визвольної боротьби український народ творив думи — сувору, мужню, героїчну поезію. Коб-

зарям належить славне місце в історії українського народу, неоціненна роль їх в урятуванні невільників. Кордони були для них відкриті, і народних співців можна було почути і в Кафі, і в Стамбулі, і в Трапезунді. Вони ж і створили думи про бранців: «Плач невільників», «Смерть козака в Азові». Кобзарі офіційно входили до складу Війська Запорозького і разом із сурмачами грали військову музику.

Козаки були дуже релігійними, дотримувалися православної віри. Головним святом на Запоріжжі було свято Покрови. Під покровом Богоматері запорожці не боялися ні ворожого вогню, ні грізної стихії.

Культура Запорозької Січі з плином часу не загинула, вона завжди зберігалася нашим народом, яких би тяжких випробувань йому не довелося зазнати. Духовність та культура запорожців міцно ввійшли в життя сучасної української нації.

172 слова

З журналу

47. Запорозький військовий орден

Запорожжя було одним із найзнаменитіших військових орденів. Подвиги Сагайдачного, Палія, Сірка, Нечая, Сулими, Павлюка були великою школою для кожного, хто зрікався нудного життя в рабстві й приходив шукати волі. Уже на самому початку шістнадцятого століття Запорожжя — військо вишколене, у якому кожен виконував відому йому службу, військо знамените. Недарма Богдан Хмельницький підписувався то «старший Війська Запорозького», то «запорозький гетьман», то «гетьман Запорозького Війська».

Це була школа войовничості не скореного ніким народу, велике горнило вміння підпорядковувати людині будь-що: ворогів-напасників, ревучу навалу води, мовчазність гордого каменю.

Річище Дніпра з краю в край неодмінно перетинали пороги — гранітні хребтини, що стовоурчилися понад водою інколи всього на кілька кроків, а то ушир цілої версти! Порогів було дев'ять. Від порога низового до горішнього було двісті шістьдесят п'ять островів, і всі, як один, мали сліди укріплень запорожців.

Окрім грізно перекинутих гранітів, порогів дніпровських, лежали споконвіку сотні запорогів, окремих скель із граніту, порозкиданих по руслові; та лежали вони, перепиняючи шлях воді, не всуціль, від берега до берега, а тільки подекуди.

161 слово

За Г. Колісником

48. Козацька рада

Склавшись у ціле військо «самі по собі», запорізькі козаки так само «за своїми міркуваннями завели в себе власні порядки». Це товариство вирішувало свої питання схоже на те, як вирішують у наш час свої справи вільні громадяни швейцарських кантонів чи американських штатів.

Волевиявленням козацької громади була рада. На цій раді могли бути присутніми всі без винятку, починаючи від січової старшини й закінчуючи простою «сіромою». Тут панувала цілковита рівність усіх членів громади. Кожен користувався однаковим правом голосу. Кожен міг заперечити пропозицію іншого, висунувши натомість свої плани і міркування. Але що вже було ухвалене радою, було необхідним і обов'язковим для всіх.

Запорізька громада доходила до повного ідеалу, невідомого ні в давні, ні в середні, ні в нові віки. Принцип рівності панував тут в усьому: у виборі військової старшини, у січовому управлінні, в усіх запорізьких школах, у поділі майна. Ні знатність роду, ні станове походження, ні перевага віку не мали в Січі жодного значення. Лише особисті якості, тобто відвага, досвід, розум, кмітливість бралися до уваги.

161 слово

За Д. Яворницьким

49. Петро Конашевич-Сагайдачний

Наприкінці XVI століття Військо Запорозьке стало виразником народних устремлінь. Воно й очолило боротьбу проти польської шляхти.

Саме тоді запорозьку громаду очолив Петро Конашевич-Сагайдачний. Уперше його ім'я стало відоме 1605 року, коли, здійснивши вдалий морський похід, козаки здобули турецьку фортецю Варну. Маючи неабиякий розум, він швидко посів важливе місце серед козаків.

1616 року запорожці під орудою Сагайдачного, несподівано нападши на Кафу, де розміщувався найбільший невільницький ринок, спалили в гавані турецький флот, здобули фортецю й визволили звідти бранців. Згодом Сагайдачний здійснив ще кілька вдалих морських походів. Це додало полюбивцю слави й шани, досі не званої жодним українським гетьманом.

Народився Петро Сагайдачний на Самбірщині, походив зі шляхетського роду. Конашевич — ім'я по батькові славного гетьмана, яке помилково часто вважають прізвищем. Освіту одержав в Острозькій школі — найбільшому навчальному закладі тогочасної України. Маючи авторитет

серед козаків, він скоро став наказним гетьманом. Був вельми освіченою людиною свого часу.

Під час Хотинської битви безстрашного героя було поранено отруйною стрілою, від чого він помер 20 квітня 1621 року. Поховано славного лицаря на Подолі в Києві при церкві Богоявленського братства.

170 слів

З журналу

50. Творець української державності

У кривавих січах минали століття. Заздрісним оком поглядали сусіди на степове роздолля колосистих нив, на густі ліси, повноводні ріки від Карпат аж до Кубані. Їх манили до себе природні багатства нашої землі. Брати-християни, що наступали із заходу на Русь-Україну, були не багато милосерднішими від ординців; замість турецького гака і татарського аркана була польська паля. Вони несли ярмо і кайдани на українську землю. І хвилювався океан народного горя, аж поки змахнув булавою мужній гетьман України Богдан Хмельницький, який 1649 року на Софійському майдані Києва проголосив державність України.

Українська держава в особі гетьмана Хмельницького мала мудрого вождя. Він мав досвід воїна, який від юних літ набував у воєнних походах. Освіту здобув у Львові. Володів вільно кількома мовами, тому в дипломатичних стосунках з іншими державами обходився без перекладача, послуговуючись грецькою, латинською, польською мовами. Гетьман правив Україною як самостійний, незалежний від чужинців володар. При ньому була військова генеральна старшина, а цілий край було поділено за козацьким звичаєм на полки, сотні. Своєю столицею Богдан Хмельницький зробив Чигирин. Хоч і не надовго, зате швидко по всій Україні запанував лад і порядок.

175 слів

З підручника

51. Іван Богун

За одностайним визнанням істориків, Іван Богун — один з найвизначніших військових діячів епохи визвольної війни українського народу проти польської шляхти. Ця людина була щедро обдарована всіма тими якостями, з яких і складається талант полководця.

Відомо, що на самому початку війни Хмельницький призначив Івана Богуну полковником вінницьким і поклав на нього обов'язок оборони західних територій України від шляхти. Вінницькому полковникові доводилося неодноразово вступати в бій з переважаючими силами ворога, але

він знову й знову виходив переможцем. Козацькі літописці оповідають, що Богун часто був у перших рядах свого полку. Якось потрапив в оточення. Порубавши більшість козаків, жовніри кинулись на козацького полковника й почали скручувати його. Очевидно, вони вважали, що Богун уже в них у полоні. І, певно, так воно й сталося б, якби не справді богатирська сила полковника. Він легко пострушував із себе ворогів, а потім підхопив із землі шаблю, посік кількох нападників, скочив на баского коня й утік з-під самого носа жовнірів. А наступного дня знову виводив невеликий загін з вінницької брами, щоб виснажувати ворога постійними сутичками...

168 слів

За М. Слабошпицьким

52. Пилип Орлик

Ім'я Пилипа Орлика мало відоме нинішньому українцеві, хоча за кордоном життя й боротьба гетьмана-емігранта викликала неабияке зацікавлення. А в радянських енциклопедіях традиційно зазначали: «Пилип Орлик — прибічник Мазепи», отже, вважали ворогом.

Пилип Орлик був знатного чеського роду. Поїхавши в Україну, юнак вступив до Києво-Могилянської колегії. Вирішальну роль у його кар'єрі відіграв Іван Мазепа. Сам, досягнувши найвищих висот європейської освіченості та культури, гетьман шукав собі здібних помічників.

Коли Мазепа втаємничив Орлика у свої плани — скинути московське ярмо і відтворити самостійність Української держави за допомогою Швеції, вони об'єднали українські збройні сили зі шведськими.

П'ятого квітня 1710 року під Бендерами козацька рада (після смерті Мазепи) обрала Орлика гетьманом України. У день виборів було проголошено угоду «Пакти і конституція прав і вольностей Запорозького Війська».

Високою кінцевою метою Орлика було об'єднання Правобережної, Лівобережної України і Запорозької Січі в єдину сильну державу. Гетьман вважав, що цього можна досягнути, лише звільнившись (за допомогою іноземних держав) від панування Російської імперії. У своїй політичній концепції Пилип Орлик виходив з того, що завойовницька політика Російської імперії на заході має небезпечний характер у загальноєвропейському масштабі.

173 слова

3 журналу

53. Наша гірка давнина

За татарським бродом коні топчуть яру руту і туман. За татарським бродом із сивого жита, з червоного маку народжується місяць, і коло козацької могили висікається старий вітряк.

А в татарському броді глухо бухикають весла: похилі діди ледь-ледь снують на човнах-душогубках, і не знати, що вони виловлюють — рибу чи далеку минувшину, бо тут, над берегом, і соняшники немов щити, бо тут, над водою, і комар дзвенить, як ординська стріла, бо тут і досі хвиля вимиває зотлілий посів зотлілого часу: чиїсь талари, чиїсь щерблені стріли і щерблені кості.

О пам'ять і смуток землі, чи минулися ви? Бо й тепер од печалі сивіє жито над Ханським і Чорним шляхами, бо й тепер є татарські броди й козачі могили. Це давнина, це наша гірка, немов полин, давнина, її вже забуває час по книгах і кобзарі по майданах.

Але й досі в хатах-білянках, що підсніжниками зійшли на долонях узлісь і степів, печаляться матері; і досі в накупаних сонцем і грозами полях з-під серпа і сльозі поглядають матері на приімлені шляхи, якими пролетіли та й залетіли в югу історії коники-коні.

174 слова

За М. Стельмахом

54. Роксолана

Усіх вражала краса Насті, її розум. Минуло ще півтора місяця, і нова звістка вразила Порту: Сулейман скріпив свою любов до Роксолани високим шлюбом. Він надав їй титул великої султани Стамбула. Ніколи, за всю історію Туреччини, жінка ще не посідала такого почесного місця.

Усі вихваляли розум і вроду великої султани... Про неї заговорила Європа. Настя майже завжди супроводила султана на різних виставах, бенкетах, прийомах і мала можливість розмовляти з іноземцями. Усю Європу вразила звістка, що султана — бранка з України — розмовляє з послами латиною. Подиву не було меж. Звідки колишня полонянка з України знає латину? Дипломати чудувалися, адже в Україні вміють лише орати і воювати.

Ні, пояснювала Роксолана, в Україні в кожному селі є школа, яку веде священик або колишній писар Війська Запорозького. Вони вчать дітей церковнослов'янської та латинської мов.

Настя зітхала, згадуючи, як отець Петро хвалив її, дивуючись її пам'яті й розуму. «Вона гетьманувати змогла б», — казав отець. «Трохи не вгадав мій навчитель, — думала тепер Настя. — Я майже гетьманша».

А європейські послы швидко рознесли відомості про високу культуру в Україні. Заговорили і про неї, Роксолану.

174 слова

За С. Плачиндою

55. Рідне гніздо

Коли запорожці рушили від свого рідного гнізда, від своєї неньки-Січі, блакитне небо на сході було вже червоне від ранкового проміння сонця. Рухлива пелена повноводої річки, оточена зеленою пущею плавнів, скидалася тепер на рожевий килим, розгорнутий серед зеленої лаводи.

Краєвид був чарівний, проте запорожці не милувались на красу й величність Божого світу. Усі думки їх линули туди, куди дивилися їхні сумні очі: назад, де лишилася їхня душа, ненька-Січ. Усім бажалося побачити ще раз хоч які-небудь ознаки рідного гнізда. І от, неначе почувачуючи ті бажання, коли човни повернули за ріг річки, у далечині, над вербами, засяяв золотий хрест січової церкви, посилавачи запорожцям останнє привітання.

По всіх байдаках козаки скидали шапки й хрестилися. Старі, сивоусі діди важко зітхали, завзяті козаки дивилися суворо й похмуро, молодь же січова була зовсім у іншому настрої: вона була бадьора й весела, радіючи небезпеці далекої подорожі та новим обставинам майбутнього життя.

Поперед байдаками піднімалися з островів великі зграї диких гусей, качок та лебедів. Незграбні дзвобаті пелікани неохоче кидали своє рибальство й одлітали набік од козацького шляху...

168 слів

За А. Кащенком

56. Феномен Петра Могили

Молдаванин за походженням, європеєць за освітою та українець за культурною належністю, Петро Могила силою свого таланту й енергією діянь посів почесне місце в ряду велетів епохи Відродження. Він був не лише свідком та учасником великого поривання українського народу до свободи, а й став його духовним поводитирем.

Волею Петра Могили, а нерідко й коштом, постали з руїн Десятинна церква та Софія Київська, храми Спаса на Берестовім і Михайлівський у Видубицькому монастирі.

Людина європейської освіченості, він розумів, що майбутнє України залежить не лише від досягнення її народом власного історичного досвіду, а й від прилучення його до загальноєвропейських цінностей.

Одним з вершинних його досягнень на цій ниві було створення Лаврської школи — навчального закладу європейського типу. Після об'єднання із Братською школою цей заклад став визначним осередком науки і культури не лише в Україні, а й в усій Східній Європі.

Важливою сферою діяльності Петра Могили була видавнича справа. Очолювана ним друкарня Києво-Печерського монастиря видавала книжки, у яких популяризувались гуманістичні ідеї, впроваджувалось уживання живої української мови, розвивались традиції українського малярства і графіки.

Заклики Петра Могили до духовного та громадського єднання українського народу актуальні й сьогодні.

179 слів

За П. Толочком

57. Славні побратими

Останніми орлами, що злетіли більш ніж через сотню літ після славного Богдана над упокороною і розтерзаною Україною, були гайдамаки. Це була відчайдушна спроба безбройного люду скинути польське ярмо — дикий розгул шляхти, її наругу над православною вірою, над поневоленою Правобережною Україною. До повстанців долучився запорожець Максим Залізняк. Як тільки гайдамаки стали під Уманню й оточили замок магната Потоцького, на їхній бік перейшов сотник з магнатської охорони Іван Гонта разом зі своїми хлопцями.

Здобувши Умань і визволяючи українську землю, гайдамацькі загони, очолені Залізником та Гонтою, йдуть у похід на Варшаву. Однак Польща і Росія, між якими була поділена Україна, домовились і підступно придумали повстання. На той час у Росії царювала Катерина II. Вона добре знала, що як тільки гайдамаки скинуть польське ярмо, то не потребуватимуть і московського! Тому буцімто підтримувала війну гайдамаків проти Польщі, бо хотіла послабити її захист і собі щось увірвати з польських земель. Цариця навіть вислала «на допомогу» свої війська. Вони з'єдналися з гайдамаками на Поділлі, напоїли їх, а на ранок пов'язали. Ватагів Залізняка та Гонту скарали на смерть. Гайдамаків оголосили розбійниками.

Українці увічнили пам'ять про гайдамаків у народних піснях.

180 слів

З підручника

58. Коліївщина

Навесні 1768 року селяни Правобережної України почали громадитись у загони, до яких приєдналася запорозька голота. Вибухнуло найгрізніше народно-визвольне повстання — Коліївщина. Ватажком його став Максим Залізняк — син селянина-кріпака містечка Медведівки на Черкащині. За молодих років він пішов на Запорозьку Січ, де наймитував. Повстанці високо оцінили особисту мужність Залізняка й обрали його, за давнім козацьким звичаєм, полковником. Залізняк, як і інші керівники повстання, вірив чуткам про визвольну місію російського війська на Правобережній Україні, а тому заявляв, що діє з відома Коша Війська Запорозького, а також російського командування.

Коліївщина викликала неабиякий страх у феодалів. Російські війська за наказом Катерини II вдалися до каральних акцій, у яких взяли участь і польсько-шляхетські війська. Царські офідери, скориставшись тим, що повстанське військо вважало російське військо своїм союзником, зрадницьки захопили ватажків Залізняка, Гонту, Неживого. Польсько-шляхетський уряд запровадив на Правобережній Україні режим кривавого терору. Підданих Російської держави, серед них Залізняка, Швачку, засудили до жорстоких тілесних покарань.

Народно-визвольне повстання 1768 року сприяло возз'єднанню Правобережної України з Лівобережжям у складі Росії.

Цим подіям Великий Кобзар присвятив один із найкращих своїх творів — поему «Гайдамаки».

172 слова

З підручника

59. Герої Крут

29 січня 1918 року назва невеликої станції Крути, розташованої за 130 кілометрів на північний схід від Києва, ознаменувала відлік нового духовного злету нації, який уже протягом майже століття є національним символом для десятків поколінь борців за свободу та незалежність.

Після захоплення Харкова та Полтави більшовики спрямували своє п'ятитисячне військо під проводом Муравйова на Київ. Відбити напад більшовиків з Києва вирушили добровольчий Студентський курінь і вихованці Української військової школи — не більше чотирьохсот бійців.

Бій розпочався опівдні і тривав допізна. Юнаки мужньо відбивали атаки ворога, не залишаючи своїх позицій. Проте незабаром більшовики зламали оборону й почали оточувати українські частини. Розуміючи без-

вихідність свого становища, бійці Студентського куреня пішли в атаку і були майже всі знищені. 27 студентів і гімназистів були захоплені в полон. Усіх їх було по-звірячому закатовано і страчено. Під час страти один з гімназистів заспівав «Ще не вмерла Україна», інші юнаки підхопили український славень.

19 березня 1918 року в Києві на Аскольдовій горі відбувся урочистий похорон 27 бійців, замордованих більшовиками. На церемонії Михайло Грушевський назвав юнаків, які загинули в нерівній боротьбі, героями, сказавши: «Солодко вмирати за Батьківщину».

176 слів

З Інтернет-джерел

60. Герої не вмирають!

Герої не вмирають! Цими словами Україна проводжала в останню путь своїх дітей. Тих, хто загинув за свою країну, за свій народ. Знову від нас пішли найкращі. Ті, для кого справедливість, гідність, свобода, Україна були не просто словами, а сенсом життя.

Історія України мала багато трагічних періодів. Але завжди в такі періоди найкращі сини і дочки України ставали на захист своєї землі.

Так було за Княжої доби. Так було за часів Козаччини. І за часів боротьби за незалежність 1917–1921 років. І під час Другої світової. І на початку 1990-х.

Нині знову прийшов цей час — час вибору між свободою та рабством, світлим майбутнім та темним минулим, справедливістю та тиранією.

На Майдані пліч-о-пліч стали українці та євреї, росіяни та вірмени, грузини й білоруси. Їх об'єднала українська земля та бажання жити у вільній країні.

Спочатку вони вимагали права вибору. Потім їм довелось вимагати права жити. І хоч кулі снайперів — це вагомий аргумент, але ні кулі, ні гранати, ні неподська жорстокість не змогли перемогти цих людей. Так на Майдані з'явилась ще одна сотня — Небесна.

Темні часи пройдуть. Україна житиме. Герої не вмирають!

178 слів

З Інтернет-джерел

НАША БАТЬКІВЩИНА

61. Країна смутку і краси

Україна... В одному вже тільки цьому слові і для нашого вуха, і навіть для вуха чужинців бринить ціла музика смутку і жалю... Україна — країна смутку і краси, країна, де найбільше люблять волю і найменше мають її, країна гарячої любові до народу і чорної йому зради, довгої, вікової, героїчної боротьби за волю, в результаті якої — велетенське кладовище: високі в степу могили, руїна та прекрасна на весь світ, безіменна, невідомо коли і ким складена пісня... Тяжкий сон, подвійна неволя і темна ніч, як ворон. Тільки Дніпро з очеретами, тільки вітер зі степовими могилами шепотіли ночами: гай-гай... умер прекрасний край... Україна — це тихі води і ясні зорі, зелені сади, білі хати, лани золотої пшениці, медовії та молочнії ріки...

Україна — це марні, обшарпані, голодні люди... Ідуть на панщину чорні і німі. Ідуть, дітей ведуть... Україна — це царське та панське безмежне свавілля... Праця до сьомого поту... Світяться злидні.

Україна — розкішний вінок із рути й барвінку, що над ним світять заплакані золоті зорі... Поема жалю й смутку, краси й недолі...

164 слова

С. Васильченко

62. Пісню нашу вічна

Києве, пісню нашу вічна! Мільйони нас пройшли через твої Золоті ворота. Мільйони нас лягли у твою священну землю. Мільйони нас ідуть і будуть іти віками. Бо є ти! Бо є ім'я твоє, овіяне легендами!

Бо є Дніпро, древня слов'янська ріка, одна з великих у світі. Сином Слави — Славутичем — величали його наші предки. І ми кажемо так.

Бо є Хрещатик краси неповторної. Величавий і привітний. Головна твоя вулиця. Золоті ворота столиці, наша любов і гордість.

Бо є древній-предревній Поділ, колишній центр економічного, політичного і культурного життя. Живий свідок твоєї історії, жива легенда, жива пам'ять роду нашого. Вікно в далекі-далекі світи.

Бо є сивий і мудрий Печерськ. Царина мислі. Є мовчазна Лавра — світова велич творіння людських рук і розуму.

Бо є замріяна Русанівка. Жива пісня природи, дзвінкоголосе твоє Лівобережжя, твоя голуба мрія. Бо є Оболонь, легкокрила, як теплий вітер,

нестримна, як весняна повінь, стрімка, як птиця. Твоє сьогодні і твоє майбутнє.

Бо є твій Герб — свідчення буття твого, ствердження імені твого. Бо є ми. Сиві і юні, чесні і мужні. Працелюби і будівничі. Бо є ти, сивий батьку наш!

177 слів

А. Музичук

63. Диво велике

Київ — одне з найгарніших міст Європи, і, здається, найвеличнішою його окрасою є Софійський собор, храм на честь Божої Мудрості. Наші далекі прадіди називали його «диво велике». Якщо порівняти із сучасними висотними будовами, собор зовсім не високий. Проте вже дев'ять століть людям здається, що його бані, увінчані золотими хрестами, сягають неба.

Минають століття, та незмінна невмируща краса Софії. Її силові лінії пориваються навсібіч: у космос через релігію, у Західну Європу, Азію та за океан через українську культуру.

Софія Київська — джерело пізнання історії нашої культури, зокрема мистецтва Київської Русі. Більш ніж два століття триває вивчення храму.

Навіть на питання, коли побудовано собор, і досі немає точної відповіді. Широко відомі рядки «Повісті минулих літ»: «Заложив Ярослав город — великий Київ, а в города цього ворота є Золоті. Заложив він також церкву Святої Софії, а потім церкву на Золотих воротах, кам'яну, Благовіщення Святої Богородиці...»

В особливо значущі дні в соборі відбуваються урочисті відправи. Знов під древнім склепінням лунає молитовний спів, знов віряни дослухаються до Божого слова.

161 слово

За П. Утевською, Д. Горбачовим

64. Києве мій

Як будь-яке древнє і велике місто, Київ розташований на горбах, і горбів цих можна налічити сім, тобто число, цілком необхідне для оповіді, більш казкової, ніж історичної.

Поміж лісистими горами по звивистих і глибоких ущелинах у Дніпро і Либідь плинули річки, потоки і ручаї, що нині стали вулицями, і знову-таки їх можна налічити рівно стільки, скільки потрібно для поетичного сказання про місто, вічне, як столиця Римської імперії, чудесне, як Константинополь, священне, як Єрусалим.

40

Вітер історії гортає сторінки, із глибини віків доносить різні голоси. Прислухайтесь: вам вчуються не лише звуки переможних литавр. Чуєте трубний клич, брязкіт бойової зброї? Бачите світанки, криваві од куряви й диму? Ти не злякався, Києве, страшного ворога. Люди твої бились, як герої, захищаючи місто від монголо-татарської орди. І не вина твоїх воїнів, що Бату-хан оволодів містом. Подвигом киян, звитягою жителів інших міст Русь, ослабивши сили завойовників, урятувала Західну Європу від спустошення.

На ціле століття закували тебе, Києве, у татарські кайдани. Але зруйнований, сплюндрований чужинцями, ти вижив, вистояв. Ти ніколи не корився ворогові, ти піднімав людей на праведний бій, поставав над руїнами. Ти жив, ти розвивався.

177 слів

За М. Ушаковим

65. Краєвиди Києва

Лівий берег Дніпра зеленів, неначе засіяний житом. На південь синіли гори, а на горах було видно Київ, що неначе потопав у легкій прозорій імлі. Забудування неясно мріли в сизій далечі, а над ними були розкидані ніби золоті букети: то лисніли позолочені бані та хрести на монастирях та церквах.

І високе синє небо, і ті далекі сизі шпилі й гори з Андріївським собором, і золоті букети з бань та хрестів — усе це було схоже на ті краєвиди, що часом сняться уві сні, що про них розказують у казках.

Сонце вдарило з-за лісу червоним промінням на київські гори. Оболонь і Поділ укрились тінню. Виразніше виступили високі смужки київських гір під ясним чистим небом, обсіпані збоку червонястим промінням. Тисячі вікон у домах, позолочені хрести та бані на церквах ніби зайнялись і запалали. Від них посипались наче пучки золотих стрілок. На дзвіницях неначе горіли червоним золотом хрести та маківки, ніби линули якісь казкові золоті птахи.

Вигляд на Київ став якийсь фантастичний. Здавалось, ніби на горах з'явився пишній міраж, сплетений з чудових тонів, з блиску, із золота, з рожевої імлі та сонячного проміння.

178 слів

За І. Нечуєм-Левицьким

66. Київ

Тут найбільший виступ Владимирки й найвищий. Звідсіль я окидаю оком весь широкий простір, Поділ, усю рівну, як луки, Оболонь до самих гір села Вишгорода над Дніпром.

Яка широчінь! Який величезний простір! Але це не однотонна широчінь степів, або морів, або піскуватої пустині. Під лиснючим, помальованим усякими кольорами велетенським шатром ніби був розстелений квітчастий, без міри широкий килим. По рівнині Дніпро звивається трьома закрутами й ховається за вишгородським крутим виступом гори десь у сизій далечі. Вода лиснить сріблистим білим одлиском од неба, неначе чиясь рука кинула на луки й побгала біло-срібну стрічку. На Оболоні ще позоставались озерця після недавньої розлий-води. Вони лиснять двома рядками до самого вишгородського взгір'я, неначе по широкій луці в'ються дві невеличкі річки і вливаються в Почайну. Почайна жовтіє жовтим кольором, мов дзеркало, кинуте за Подолом. Усі ті водяні плеса покручені, побгані, неначе кинуті жужмом на зелені луки, і лиснять, мов розтоплене срібло, а подекуди блищать жовтими та рожевими кольорами. Поділ розстелявся на схід, кругло обрамований Дніпром та закругленою гаванню, неначе оправлений у срібні широкі й лиснючі рами.

170 слів

За І. Нечуєм-Левицьким

67. Легендарний Дніпро

У глибині смоленських лісів бере свій початок Дніпро — найбільша ріка України. У своєму пліні на південь Дніпро протікає по території Росії, Білорусі та України; на своєму довгому шляху завдовжки дві тисячі двісті вісімдесят п'ять кілометрів він перетинає різні природні зони, а нижче Херсона впадає в Чорне море.

Понад дві тисячі років тому на дніпровських просторах східні слов'яни заснували Київську Русь. Висока культура, багаті природні ресурси і військова міць здобули їй славу могутньої держави. Русь росла, міцніла і поширювала свій вплив на суміжні території, вона об'єднала окремі слов'янські князівства, у результаті чого й виникла наша Вітчизна.

За рік Дніпро із свого басейну збирає і виносить у море в середньому більше п'ятдесяти кубічних кілометрів води і більше двох мільйонів тонн наносів.

Дніпро — рівнинна річка. На своєму шляху він у висотному розрізі знижується тільки на двісті п'ятдесят три метри. Верхній Дніпро тече

лісистою місцевістю, до Дорогобужа він перетинає пагорбисту місцевість. На берегах середнього Дніпра розкинулося багато великих і малих міст, кожне серед них — сторінка історії Русі й України.

168 слів

За О. Муратовим

68. Священна ріка

Дніпро — це священна й заповітна для українців ріка. У козацьких думках його називають Дніпром-Славутою, у козацьких піснях — Дніпром-братом, лоцманською мовою — Козацьким Шляхом.

Тут, серед безкінечних гирл Дніпра, серед його глибоких лиманів, неозорих плавнів, підводних корчів і диких пагорбів, міг, не ризикуючи головою, вільно плавати лише досвідчений плавець. Але ця непрístupність Дніпра, ця дика місцевість, цей страх пустельного безладдя і приваблювали низових молодців, запорозьких козаків. Тут, за непрístupними порогами, серед незліченних островів, дрімучих одвічних лісів, тут, у безплідних спекотних полях, у безводних і диких степах, молодці знаходили собі надійний притулок.

За пороги не могла сягнути ні рука королівського чиновника, ні пана. Тут, у запорозьких хащах, молодцям байдужими були турки й татари, літня спека й зимовий холод, страшне безводдя і згубна посуха, дикий звір і степова пожежа.

На Січі можна було зустріти всілякі народності. Козаками ставали українці, поляки, литовці, білоруси, росіяни, болгары, турки. Але найбільше прибулих на Січ давала, звичайно, Україна.

Кожному доступ на Січ був вільний за таких умов: бути вільною й неодруженою людиною, розмовляти українською мовою, присягнути на вірність російському цареві, сповідувати православну віру й пройти повне навчання.

178 слів

За Д. Яворницьким

69. Історія Львова

Львів — місто з багатовіковою історією. Перша документальна згадка про Львів датується 1256 р. Заснував місто князь Данило Романович і назвав його на честь свого сина Лева. Центром давньоруського Львова була сучасна площа Ринок. Місто надійно захищали укріплення, збудовані з урахуванням природних умов — пагорбів Високого Замку та річки Полтви.

Завдяки своєму унікальному географічному розташуванню на перетині головних торгових шляхів між Заходом і Сходом, Львів у XV – XVII століттях стає провідним торговельним центром Східної Європи. Перебуваючи більш ніж півтисячоліття в європейському культурному просторі, Львів перетворюється на справжню архітектурну перлину, центр книговидавництва, ремесел і мистецтва.

У XVIII – XX століттях у складі Австро-Угорської імперії Львів стає відомим як місто технічних інновацій. У другій половині XIX століття залізничні шляхи сполучили Львів зі столицею імперії та іншими європейськими містами. У місті прокладено трамвайну колію, запроваджено газове, а згодом електричне освітлення.

Кінець XIX – початок XX століття — це період національного піднесення серед галицьких українців. Львів став центром національного відродження, тут жили й працювали видатні політичні та культурні діячі.

З моменту здобуття Україною незалежності місто набуло статусу культурної та духовної столиці української держави.

174 слова

З Інтернет-джерел

70. Харків

Місто Харків стоїть біля злиття трьох невеликих річок: Харкова, Лопані та Уди, які сходяться і вливаються до Сіверського Дінця. На думку вчених, у сімнадцятому столітті на цьому місці було збудовано фортецю для захисту України від татарських нападів.

За легендою, хутір заснував козак Харитон, якого називали зменшеним ім'ям Харко. Поселенцям, звісно, доводилося вести вперту боротьбу з нападниками. Кажуть, якось упав на полі бою і Харко. Пограбований хутір запустів, але згодом на цьому місці знову з'явилися люди. Новий хутір зберіг стару назву. Люди, поза зумнівом, не забули імені першого поселенця сотника Харка.

Харків — друге за розмірами та кількістю населення місто України. Із січня 1920 до червня 1934 року — столиця УРСР. Харків став місцем відродження української культури, хоча пізніше центр її розвитку перемістився до Києва.

У XIX столітті Харків розвивався передусім як важливий промисловий, торговельний та транспортний вузол. Сьогодні Харків — друге за значенням місто України, що поступається лише столиці — Києву.

Історичний центр міста розташований на пагорбі, що має назву Університетська гірка. Серцем міста є ансамбль площі Свободи — однієї з найбільших площ у світі.

170 слів

З Інтернет-джерел

71. Одеса — «південна Пальміра»

Більш ніж два століття тому на Чорноморському узбережжі серед пустельних та диких степів, незадовго до цього повернених Росії Туреччиною, розпочало своє існування невеличке поселення Коцюбієве, яке пізніше татари і турки назвали Хаджибеєм. 14 вересня 1789 року його завойовули російські війська разом із чорноморськими козаками під керівництвом Хосе де Рібаса. Імператриця Катерина II видала указ про побудову на нових землях морського порту, який мав з'єднати Росію з європейськими державами. Нове місто отримало назву Одеса на честь грецької колонії Одесос.

Значною мірою успіхом та швидкістю зростання місто завдячує і своїм «батькам-засновникам»: герцогові де Рішельє (відомому також як Дюк), Олександрові Ланжерону, Михайлові Воронцову. Місту судилося перетворитися на перлину краю, на «південну Пальміру». Морське торгове місто стало бурхливо розвиватися, швидко зростало його населення.

Два століття минуло з того часу. Сьогодні Одеса — великий порт, визначний промисловий, науковий та культурний центр України. За чисельністю населення Одеса є третім у країні містом після Києва та Харкова. Історичний центр Одеси з 2009 року занесений до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. Одеса — яскраве, самобутнє місто.

166 слів

З Інтернет-джерел

72. Багатство Карпат

Пісенні, мальовничі й чарівні Карпати, або, як кажуть у народі, — Верховина. Тут, у мальовничих закутках, починаються чисті та бистрі потоки й річки: Черемош, Прут, Бистриця. А від гір, укритих могутніми лісами, далі, аж поза Дністер, зеленими килимами простяглися родючі поля. Цей край носить ім'я Івана Франка — Великого Каменяря, велета духу народного, борця за його кращу долю, автора знаменитого «Вічного революціонера».

Земле Прикарпатська, історія твоя, сповнена драматизму, дійшла до нас зі стародавніх переказів та пісень, писемних джерел. Тут, над самим Дністром, розкинувся стародавній Галич. Він пам'ятає ті далекі часи кня-

45

зювання Івана Васильовича, Ярослава Осмомисла, Романа Мстиславича та Данила Галицького. Тоді у битвах з ворогами народ відстояв єдність рідної землі — Галицько-Волинського князівства, зміцнив його могутність. Адже Галицька брама колись була південно-західною брамою, ворітьми Київської Русі.

Під впливом Івана Франка, Михайла Павлика, інших прогресивних діячів на Прикарпатті вирости і сформувались письменники нового напрямку: Наталя Кобринська, Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина та інші.

Їдуть сюди, на ці благодатні землі, туристи і восени, і влітку, і взимку, знайомляться з чудовим краєм, милуються квітучою Івано-Франківщиною.

170 слів

За С. Пушиком

НАЙДОРОЖЧА ЛЮДИНА

73. Мати

Я сидів за хатою на траві з напівзаплющеними очима, прислухався до жайворонкового співу, який долинав із польового піднебесся.

Зненацька відчув, як легенька тільця упала на мене. Материне обличчя на відстані витягнутої руки здавалося якимось неправдоподібним, якимось темним, мідяно-восковим. Таке обличчя намалював би старовинний художник на дубовій дошці, зображуючи Богоматір.

Материна голова затуляла сонце, і його проміння, іскрячись у розмазаних чорних косах, творило навколо голови мерехтливий німб. Мати стояла в тому золотому німбі, який одухотворив її обличчя, і я, вражений цією явиною, стежив, як сніг проміння, падаючи на голову й розсіюючись, тремтить.

Мати ступила вбік, і кругла жовтогаряча таріль сонця засріблилася в густій блакиті, а довкола матеріної голови вже не іскрився німб.

Усміхнувшись, я попросив, щоб мати знову стала там, де тільки-но стояла, і навіть долонею показав на те місце поблизу куща напіврозквітлої темно-червоної півонії.

«Хіба не однаково, де стояти?» — спитала мене мати. І все-таки, прочитавши німе благання в моїх очах, слухняно ступила поміж кущів нерозквітлої півонії.

І від цього всього-на-всього одного кроку моєї матері все набирало якоїсь святковості, незвичності, таємничості.

170 слів

За Є. Гуцалом

74. Сповідь над колискою

Величава і мудра наша мати-трудівниця. До всякого діла здатна, до всякої роботи охоча. Скільки насіяла, скільки зростила — до скону рукам її пам'ятати.

З усіх доріг, звідусюди, через роки і відстані бачу матінку, матусю, неньку. Бачу її завжди в роботі. «Куди не йду, то все роботу доганяю», — повторювала посивіла моя матуся, перегортаючи свої роки, наче книгу життя. Такою уявляється вона: то в городчику, то в саду, то із сапкою, то з відром, то на подвір'ї, то коло городини — і вічно у клопотах, у праці, у жаданні завершити щось почате, задумане та омріяне. А воно ж у кожного з нас і замислюється, і плакається в душі, у серці. І треба неодмінно звершити, аби на завтра бути спокійною, що воно зроблене, що коли вже посіяне, то обов'язково проросте.

Такою найперше бачу нашу матір-українку. Величаву, невтомну і всюдисущу. Перемиту дощами, у цвіті скупану. Молосся до неї, бо також найперше бачу її над колискою. Над продовженням роду свого. Без колискової нема дитинства. Без дитинства немає народу, його майбутнього. Усе це — мати і материнство. Тож навчимося слухати материну пісню.

173 слова

За М. Вінграновським

75. Наддорожча людина

У кожного є найближча і наддорожча людина — мати. У кожного на денці душі лежить, як найкоштовніший скарб, спогад про материнську ласку й доброту. У найскладніші хвилини життя цей спогад гріє, додає сил, надихає. І хоч куди б закинула нас доля, у пам'яті жевріють материнська домівка, материнський поріг, материнські руки, материнська душа.

Слово «мама» росте разом з нами тихо, як тихо ростуть дерева, сходять сонце, розцвітає квітка, як тихо світить веселка і гладить дитину по голівці рідна рука. Воно приходить на вуста промінцем маминої усмішки, ласкавістю очей, листочком вишні й світлинкою сонця, пелюсткою квітки й радістю веселки, лагідністю руки й вечірньою молитвою. І з букви-краплинки та звуку-сльозинки народиться на світ святе слово «мама», мовлене вустами янголятка, і осяє хатину, як дар Божий. Тільки не дано нам запам'ятати цю мить, як не згадати того дня, як над нашою колискою вперше нахилилася мати.

Бо мама завжди з нами, вона живе в нас, у наших дітях і внуках, береже й благословляє нас. А в найтяжчу годину стогоном вирветься з грудей тільки одне слово, як остання надія на порятунок: «Мамо!»

175 слів

За О. Омельченко

76. Материні очі

Материні очі. Начебто на золотавому меду настояні, вони дивляться весь час за тобою. Їхній густий погляд вливається у твій погляд, переливаючись у самісіньку душу. У такі короткі миті ти відчуваєш особливу близькість, особливу спорідненість із матір'ю.

У материнському погляді не було ні фальші, ні лукавості, ні хитрування. Не було в ньому і тієї прямої гостроти, за якою подеколи ховаються недоброзичливість і байдужість. Очі її, постійно освітлені зсередини м'яким живим сяйвом, були видимим вираженням душі. Це погляд самої щирості, самого добра, самої зичливості. Навіть тоді, коли мати гнівалася, вони жили й сповнювали тебе любов'ю і довірою. Ні щирість, ні доброта, ні зичливість не пропадали остаточно з її погляду. І завжди ти відчував його чарівливу цільність, його животворний магнетизм. Материнський погляд був начебто сповнений якоїсь цілющості, він проникався тим здоров'ям, яке передавалось тобі. І ти усвідомлював, як дужчаєш завдяки матері, стаєш певний себе, твої сумніви чи вагання зникають.

У такі миті особливо гостро відчуваєш близькість. І те, що вона твоя мати, відчуваєш кожною клітинкою тіла, свідомістю і підсвідомістю, бо нічого дорожчого нема за ці відчуття спорідненості.

174 слова

За Є. Гуцалом

СЛАВЕТНІ УКРАЇНЦІ

77. Маруся Чурай

Є прадавні скарби, що намертво лежать у землі, і є живі скарби, що йдуть по землі від покоління до покоління, огортаючи глибинним чаром людську душу. До таких національних скарбів належить і наша пісня.

Погортайте сторінки сивих віків, вчитайтеся в прості й хвилюючі слова пісень, віднайдіть золоті ключі мелодій — і вам відкриється багато поетичних таємниць, ви почуєте голоси великих творців, імена яких розгубила історія, і ми навряд чи знадемо багато сіячів, чия поетична нива, ставши народною, квітує по всій землі українській.

І тільки тоді, крізь тумани часу, окреслиться схожа на легенду постать творця. До таких славнозвісних постатей і належить народна поетеса Маруся Чурай.

Народжена для любові, вона не знала її радощів і всі свої надії, усе своє любляче серце по краплині сточила в неперевершені пісні, що й зараз бентежно озиваються в наших серцях і вражають нас глибиною і щирістю висловленого в них почуття, чарівністю мелодій.

Три віки ходить пісня Марусі Чурай по нашій землі, три віки любові вже подарувала дівчина людям. А попереду — вічність, бо велика любов і велика творчість — невмирущі.

170 слів

За М. Стельмахом

78. Григорій Сковорода

Сковорода мав своєрідний розум: його бентежило те, що для тисяч людей було буденним і звичайним. Йому хотілося прочитати книгу буття, розгадати сенс людських учинків, заглянути в людську душу, як заглядали цікаві глядачі за завісу вертепу на різдвяних виставах.

Понині в Чорнухах збереглася легенда про те, як Григорій Сковорода покинув домівку. Одного разу, пасучи отару, він нібито зачитався і не помітив, що одна вівця десь подалася. Батько, роздратований тим, що з Грицька поганий помічник, побив його. Після цього хлопець зник з дому. Знайшли його в сусідньому селі аж через місяць: там він наймитував і збирав гроші на навчання. Закінчилась ця пригода примиренням з батьками, які спорядили сина вчитися до Києво-Могилянської академії.

Проводжаючи синів, батьки, напевне, сподівалися, що ті заживуть якщо не слави, то достатку, а Гриць вивчиться й повернеться в духовному званні, житиме в пошані.

Важко сказати, які картини хвилювали юнака, коли він пробирався до Києва вчитися. Мабуть, ще тільки починав замислюватися над драматизмом навколишнього життя. Але щемливе відчуття несправедливості, з якою доводиться стикатися в житті, уже було йому знайоме.

169 слів

За І. Драчем

79. Іван Котляревський

Був Іван Котляревський середнього зросту, плечистий, сильний, чорноокий.

Жив одинаком, без родини, вів доволі скромне життя. Удома приймав лише невеликий гурт приятелів. Мав бібліотеку, де були твори кла-

сичних авторів і французькі книжки псевдокласичної доби, романи Вальтера Скотта і Фенімора Купера. Особливо любив Котляревський знаменитого «Дон Кіхота» Сервантеса, якого читав у російському перекладі.

Працюючи попечителем Полтавського благодійно-лікувального закладу, Котляревський допомагав бідним і приниженим. Дім його був відомий кожному нужденному чоловікові. У пам'яті сучасників письменник залишився привітною, доброю людиною. Мова його була яскравою, пересипаною народними прислів'ями й приказками. Глибоко знав українську історію, народний побут, поезію. З ним підтримували зв'язки, користувалися його порадами визначні вчені, письменники, серед яких — і Микола Гоголь.

Перші три частини «Енеїди» Котляревського з'явилися на світ 1798 р. в Петербурзі, а повністю поема була видана в Харкові 1842 р. Суть її була не в пародіювання «Енеїди» Вергілія, а в тому, що автор нагадував українцям про славне минуле Козацької доби.

За словами І. Франка, «тільки від часу Котляревського українське письменство приймає характер новочасної літератури, стає чимраз ближче до реального життя, чимраз відповідніше до його потреб».

174 слова

З Інтернет-джерел

80. Шевченко й сучасність

Тарас Шевченко народився на українській землі, під українським небом, проте він належить до тих людей-світочів, які стають дорогими для всього людства і в пошані всього людства знаходять безсмертя.

Він був поетом, якого ми до того не мали: поетом для всіх, поетом народним, поетом гноблених, але не скорених. Народжений матір'ю-кріпачкою і сам кріпак, він став борцем титанічної сили. Його боялися царі. Коли самодержавні кати, ті, що наповнили рудники Сибіру закутими в кайдани декабристами, ті, що зацькували Пушкіна і юного Лермонтова, налившись новою злобою, з послідовністю холодних убивць увігна-ли свої пазурі в молоду клокотливу душу Шевченкову, коли перед ним лягла нескондима ніч муштри й солдатчини, — мабуть, ті вінценосні кати вважали, що відправили його в таку безвість, звідки не буде вже йому вороття.

А він повернувся.

Вогненною піснею, віщим незборканим словом повернувся поет до рідної своєї України. Відкрите серце народного співця щедро ввібрало в себе могутній волелюбний дух українського народу. У тій невеликій

книжці, що ім'я їй «Кобзар», клекоче ціле море горя народного, у ній — невольницький поклик до помсти й порив до свободи, мудрий роздум гуманіста і ніжна, чарівна краса української пісні.

179 слів

За О. Гончаром

81. Остап Вересай

Майже в усіх містечках Лівобережної України кобзарю Остапові Вересаю було заборонено грати й співати.

Щоправда, згодом трапився випадок, який допоміг ослабити жандармську опіку. 1875 року Вересая запросили на з'їзд етнографів та археологів, на якому були діячі культури багатьох країн Європи. Сім дум та цілу низку жартівливо-побутових пісень проспівав того вечора Вересай. І хоч не всі чужинці добре знали на українській мові, але майстерне виконання кобзарем народного мелосу відкрило перед зарубіжними гостями всю велич поезики, глибину української пісенної стихії. Концерт пройшов з величезним успіхом. Про «Гомера з України» — саме так назвали кобзаря журналісти — із захопленням повідомили всі петербурзькі газети й журнали. Відтепер слава про геніального «Гомера XIX століття» облетить увесь світ.

Відтак Остап Вересай першим серед українських кобзарів вийшов на широку світову арену. У багатьох таких європейських країнах, як Австрія, Англія, Італія, Франція, а також в Америці почали з'являтися статті про унікального співака, фольклорні джерела мелосу і його носіїв, своєрідність пісенного багатства українського народу. Постаць Остапа Вересая яскраво виокремлюється в духовному житті нашого народу. Він мовби увібрав найхарактерніші ознаки кобзарства в ширшому значенні. Його ім'я стало символом українського кобзарства.

178 слів

За В. Скуратівським

82. Буденний Панас Мирний

Працюючи начальником першого відділу Полтавської казенної палати, Панас Мирний по-товариському ставився до своїх підлеглих, любив пожартувати. Сміявся він якось стримано, граючи блискучими й пронизливими сірими очима. Ходив характерною дрібною ходою, начебто приволочучи ноги і не згинаючи їх у колінах. До молодших співробітників ставився без пихи, але й без фамільярності. Перед роботою обходив своїх підлеглих спокійним кроком, тепло й м'яко вимовляючи своє незмінне

«Доброго здоров'я» і привітно позираючи крізь золоті окуляри, злегка потискуючи сухорлявою рукою руку того, кого вітав.

До одруження Панас Мирний жив у двох кімнатах на Монастирській вулиці, були вони чисті й затишні. У його спальні не бував ніхто, а вітальною обставлено було найпростіше: стіл, канапа, кілька стільців, шафа з книгами, на стінах — кілька акварелей з українського народного життя.

Одягався письменник у простого крою темну одягу, зазвичай ходив у чорному двобортному піджаці, у випрасуваній глухій сорочці з чорною краваткою-бантом. Навесні й восени носив круглого чорного бриля, улітку — бриля солом'яного, узимку — смушеву шапку. Незмінним супутником Панаса Яковича взимку і влітку була парасолька, усякчас товаришував йому рудий брезентовий портфель. Працював удома так, що засинав іноді вже на світанку.

177 слів

За В. Шевчуком

83. Наша Леся

Кожним словом, кожним променем думки, кожним болем своїм живе в душі нашого народу Леся Українка. Мовби крізь серпанок легендарності, проступає до нас образ поетеси, образ ніжний і чистий. Майже ніколи — веселий, частіше — у задумі чи смутку.

Більш як 100 років тому народилась вона в сім'ї Косачів, щоб стати для світу Лесею Українкою. Своєю винятковістю і своєю звичайністю — усім вона дорога для нас. Хочеться підкреслити, що була вона просто людиною і, ведучи оту «тридцятилітню війну» з нападками хвороби, не мала якогось додаткового захисту проти болю. Коли їй боліло, то боліло, як і кожному, і можна зрозуміти, як жадалося їй звичайного людського щастя, якщо, прикуту хворобою до ліжка, так тішила її навіть яблунева пелюстка, занесена весняним вітром у вікно.

А звідки ж все-таки дух непоборний, що в найтяжчих випробах долі не дав розчавити себе? Звідки ота сила, що піднесла цю слабосилу дівчину над своїм часом, над своєю похмурою епохою?

Звертаючись до образу Лесі Українки, до цього феномена людської стійкості, можемо бачити, якою силою може ставати в людині високість помислів, значність життєвого ідеалу, безмір любові до свого народу.

175 слів

За О. Гончаром

84. Леся Українка

Леся Українка! У самому цьому імені чується і характер, і мова, і звичаї народу, і традиції класичної літератури та народної творчості, і сягання до загальнолюдських обріїв.

Вона була не лише поетом, а й громадським діячем, полум'яним публіцистом, втілюючи у своїй багатогранній натурі все, що могла дати світова прогресивна культура: освіченість, широкі масштаби, жагоду боротьби за кращу долю людську.

Великий талант — це і велика праця. Леся Українка стала одним з найосвіченіших письменників світу і за своє коротке життя встигла створити неперевершені зразки лірики, написала тридцять поем, низку прозових творів, виконала велику кількість перекладів.

Своїм власним прикладом Леся Українка показувала, що коли і в німецькій тілі є високий дух, то він здатний на найвищі подвиги слова і діла. Тому Франко назвав її «трохи не самотнім чоловіком на всю новочасну Україну», бо це, кажучи словами того ж Франка, справді був «вічний революціонер, дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя й волю».

Великі митці дають приклад людству не лише творами, образами своїх героїв, а й власним життям, неухальною працею та досяганням істини. Без цього немає справжнього генія.

176 слів

За В. Шевчуком

85. Богдан Лепкий

Те, що Богдан Лепкий — видатна постать в українській літературі, не викликає сумніву. Сучасник Івана Франка, Василя Стефаника, Марка Черемшини, Осипа Маковея, він гостро усвідомлював соціальні й національні проблеми рідного народу. Водночас вражає обсяг написаного Лепким. Лише бібліографічний перелік його творів зайняв би понад сімсот сторінок машинопису. Богдан Лепкий — поет і новеліст, драматург і романіст, публіцист і критик, збирач народної творчості та її популяризатор, історик і філософ, літературний дослідник і невтомний пропагандист творчості Шевченка, Франка, Лесі Українки, Коцюбинського, Пушкіна, Гоголя. Досить сказати, що він написав ґрунтовне дослідження про Великого Кобзаря і видав понад двадцять томів української класичної літератури, перекладав твори російських, польських, німецьких, англійських і скандинавських письменників. Ось така широчінь його творчих обріїв. За обсягом літературної спадщини Богдан Лепкий поступається лише своє-

му вчителеві Іванові Франку. На жаль, творчість Богдана Лепкого ще не достатньо вивчена і чекає свого дослідника, дослідника чесного, мудрого, справедливого, який зміг би дати ґрунтовний науковий аналіз його творчості. І все ж... час бере своє. До українського читача з когорта незаслужено призабутих повертається ще одне чесне і талановите ім'я — Богдан Лепкий.

172 слова

Р. Коритко

86. Чарівниця співу

Соломія Крушельницька народилася 1873 року в подільському селі Білявинці. Її дитинство та юність минули в селі Біла під Тернополем. Квітучі сади, зелені луки, широкі поля, мелодійні народні пісні, що линули над селом тихими вечорами, глибоко запали в серце дівчини.

У двадцять років Соломія з медаллю закінчила Львівську консерваторію і, щоб удосконалити вокальну та акторську майстерність, виїхала в Мілан. Навчаючись в Італії, Крушельницька з успіхом виступає на сцені.

Незабаром вона стає примадонною Великого театру Варшави, щороку виїздить на гастролі до Петербурга, а потім її запрошують у Париж і Неаполь. У 1906 році артистка здобуває перемогу в міланській «Ла Скала».

Співачка виступає у Франції, Аргентині, Бразилії та інших країнах світу. Та де б і коли б вона не виступала, завжди включала до своїх програм українські народні пісні.

Протягом свого творчого життя Соломія Крушельницька проспівала десятки оперних партій, її постать овіяна легендарною славою. «Найпрекрасніший і найчарівніший Баттерфляй. Джакомо Пуччіні», — цей напис зробив великий композитор на своєму портреті, подарованому славетній співачці.

Мистецькі успіхи відчинили перед нею двері всього світу, але вона знала, що світ належить тому, хто має Батьківщину, і Крушельницька повернулася до рідного Львова.

180 слів

За М. Головащенком

87. Катерина Білокур

Катерина Білокур — видатна постать у нашій культурі. Вона зачарувала своїми полотнами мільйони людей. Народилася вона 7 грудня 1900 року в с. Богданівка Пирятинського району на Полтавщині. У школі не вчилася, але читала багато, беручи книжки в сільських учителів, які допомогли їй розширити кругозір, увійти у світ мистецтва, долаючи забо-

рону батьків малювати, бо ж треба було обробляти город, вести господарство. Зреклась сімейного щастя, залишившись самотньою, право малювати виборювала, будучи готовою навіть утопитись за нього.

Дорослою дівчиною вона почула по радіо в сусідньому селі голос співачки Оксани Петрусенко і, вражена, послала їй малюнок — відповідь на почуту пісню «Чи я в лузі не калина була?», зроблений на аркуші з учнівського зошита.

Намальовані кетяги червоної калини сказали Оксані Андріївні про великий талант його авторки. І артистка зробила все, щоб долею Катерини Білокур зацікавились люди, пов'язані з живописом. Від селянської хати пішла по світу чутка про творчість народної художниці. Спершу її картини побачила Полтава, потім — Київ, Москва, Париж.

Полотна Катерини Білокур — величальні пісні природі, людині та її діянням. «Сніданок», «Польові квіти», «Цар-колас» — ці полотна вражають самотністю, поетичністю, гармонією кольорів, національним колоритом.

176 слів

За М. Головащенком

88. Мистецтво Марії Приймаченко

Більш ніж піввіку малярка з поліського села Болотня, що на Київщині, Марія Приймаченко освітлювала небосхил українського мистецького світу і барвами та розмаїттям своїх незвичайних картин пробуджувала в наших серцях іскорки любові до мальовничого довкілля.

У тяжкий для України час, коли її народові, здавалося, судилося безслідно зникнути у вирі імперської ненависті, саме Марії Приймаченко випало своїм життям і творчістю виявити незнищенну силу народного духу.

Своїм світосприйняттям вона розширила межі образного осмислення дійсності. Дослідники називають її твори сконденсованими образами-думками, образами-оцінками, образами-присудами, образами-пророцтвами. Численні шанувальники народного мистецтва в Японії, Китаї, Англії, Канаді, Франції, Італії, Бельгії, Німеччині, Польщі, Угорщині, Болгарії, Чехії були захоплені творіннями нашої малярки.

Розповідають, що колись давно, побачивши на одній із виставок її роботу, Пабло Пікассо сказав: «Я схиляюсь перед цим дивом — мистецтвом геніальної українки». Ці слова французького художника ввійшли до такого авторитетного видання, як «Всесвітня енциклопедія наївного мистецтва», що вийшла друком у 1984 році в Белграді. У ній Марії Прийма-

ченко було відведене одне з перших місць серед найвідоміших митців світу.

160 слів

За Т. Нечипоренком

89. Казимир Малевич

Казимир Малевич — відомий реформатор живопису ХХ століття. Народився в польській родині, яка тоді проживала в Києві. Батько служив управителем на цукровому заводі Терещенка. Саме на цей період припадає захоплення Казимиром українським мистецтвом розпису. Через якийсь час сім'я Малевичів перебирається у Вовчик, потім — до Конотопа. У ці роки Казимир прагне здобути професійну освіту художника, проте це йому ніяк не вдається. У київській школі малювання Миколи Мурашка він не затримується, а на часі — черговий переїзд. Цього разу до Курська. Саме в Курську на художній виставці вперше з'явилися роботи Малевича. З цієї скромної події почався відлік згодом грандіозної виставкової діяльності талановитого художника.

Через десять років Малевич проголошує, що кубофутуризм — це єдино правильний шлях у мистецтві. На той час Малевич стає не лише практиком, а й теоретиком нового напрямку.

У середині двадцятих років до Малевича приходить всесвітня слава. Його картини експонують у Західній Європі та США. Перебування художника за кордоном — це низка триумфів. Проте останній сплеск активності Малевича пов'язаний з Україною. Тут він публікує цикл статей українською мовою, викладає в Київському художньому інституті. У Києві відбулася й остання персональна виставка Малевича.

177 слів

Із книги «100 найвідоміших українців»

ВУСТАМИ КЛАСИКІВ

90. Польова царівна

Парубок плівся повагом, позирав навкруги своїми блискучими очима, іноді зупинявся й розглядав зелене нив'я...

Раптом чує: недалеко, з-за жита, хтось співає.

Парубок стояв, як зачарований. Йому здалося — він зроду не чув такого свіжого, гнучкого голосу. У його очах засвітилась одрада; лице прояснилось, неначе збризнув його свіжою водою; серце затіпалось, немов хто доторкнувся до його. «Хто б це?» — подумав він та й пішов на голос.

Не встиг ступити десяти кроків, як пісня стихла. Ще хвилина — і з жита замаячила дівоча постать. Дівчина, як перепілка, знялася — і помчалась вподовж ниви. Низенька, чорнява, завітчана польовими квітами, вона й трохи не схожа була на селянок. Маленька, кругленька, швидка й жвава, одягнена в зелене вбрання, між високим зеленим житом, — вона здавалася русалкою...

Парубок стояв як укопаний, широко розкривши здивовані очі.

Дівчина одбігла трохи й собі стала. Озирнулася, глянула на нього веселими очима, усміхнулася свіжим молодим личком. Сама невеличка, метка й жвава, з веселою усмішкою на виду, вона так і вабила до себе. Зелена керсетка з червоними мушками, червона в букетах спідниця, на шії довгі коралі, золоті дукати — усе гарно пристало до хорошої дівочої вроди.

179 слів

За Панасом Мирним

91. Орлині води

Під лісовим урвищем повно криничок. Вони й утворюють озеро. Гарно тут, незаймано. На кручі стоять липи, дуби-велети, а внизу повниться озеро. Береги заросли травою, і воно виливається, дзюркотить собі річечкою в лепесі й очеретах — глибоке, чисте. Вода смачна: п'єш її — і, здається, здіймаєшся на крилах — дає таку силу. Та й холодна ж яка! Ніщо, крім водоростей, у ній не водиться. У глибині відбиваються ясно-сині небеса, у воду заглядають липи й дуби, замаюючи листям і цвітом, а безліч водоростей, увібравши в себе всі барви світу, ворущать своїми кошлатими бородами. Дивишся — і не можеш надивитися.

Серед літа вранці тут чути вишуми багатьох крил. То летять орли зі своїми орлятами. Молоді виводки щойно оперилися, здійнялися на крила. То старі орли приводять їх сюди купатися. Склавши крильця, орлята пірнають в озеро. А скупавшись, із клекотом шугають угору, щоб ширяти у висотах... Буває, що й немолодий орел теж кидається в озеро, а тоді здійснюється і летить — так він лікує свої старощі й немощі.

Ось чому і кринички під лісовим урвищем, й озеро, і річечку, яка з нього витікає, називають Орлиними водами.

176 слів

За Б. Харчуком

92. Смерековий ліс

Ліс був смерековий, видно, планово саджений, бо смереки заступали одна одну, як солдати в рядах, і творили своєрідні тунелі. Земля під кронами дерев, що вгорі сплїталися між собою, була акуратно, немов навмисно, вистелена вируділою глицею, і все це справляло враження якоїсь трохи бутафорної нарочитості. Праворуч, по той бік дороги, панував зовсім інший світ. Здавалося, що ця завширшки у п'ять метрів смуга, сторована ногами й колесами, стала кордоном, який проліг між двома рослинними світами, не даючи їм злитися. Тут росла огнищами висока, буйна, висохла трава, яка свідчила про надзвичайну родючість ґрунту.

Росли тут якісь невідомі рослини, подібні своїм квіттям до пухнастих головок кульбаби, стрункі, на високих стебельцях, квітучі, панували тут над усім. Удалині самотньо маячили поодинокі дерева, переважно граби, що чітко вирізьблювалися на тлі блілого неба своїми буйними кронами, які розросталися більше вширш, ніж у висоту, либонь, від того, що дерево звідусіль мало вільний доступ сонячного світла. Якийсь птах ширяв по вершках і видавав із себе сварливий напасницький звук.

Неля звела голову вгору. Птах був великий, темний, із зеленуватим полиском на крилах.

Нелі зробилося якось моторошно в цьому безлюдді.

178 слів

За І. Вільде

93. Усе потроху дозріває

Усе потроху дозріває. Спочатку доводиться скуштувати ранньої редьки, потім — цибулі з одією. Там, дивись, поміж гудинням закралась перші пуп'янки, накривши сороміцькі місця свої жовтими плямками зів'ялого цвіту, а вже через кілька днів замість пуп'янків находиш між листям дебелинькі огірки; пухирчасті, вкриті заляклим сивим туманцем. Вони ще зовсім ніжні, солодкуваті, звабливо хрумтять на зубах... Після першого огірка щодня бігаєш на грядку, нишпориш, вишукуєш, а вони немов із землі лізуть, і чим далі — тим більше, товстішають, уже й жовтизною котрийсь береться. Одного разу мати виходить на город з відром або з великою мискою, назбирає огірків — і квасить. Чудові літні мало-сольні огірки! Перекладені в макітрі або в горщику листям хрону, закладені кропом, попроштрикувані ножем, вони квасяться, набираються міцності, — і такі ж смачні, коли їси уперше посеред літа! А особливо, коли з молодією картоплею, а особливо, коли картопля полита не старою, а щой-

но зібраною сметаною! Уся хата тоді просочена запахом хрону, і лоскоче в ніздрях терпкувато-дурманний дух кропу, і таке враження, ніби поряд з тобою за столом сидить сама радість і також ласує й не може наласуватись малосольними огірками.

175 слів

Є. Гуцало

94. Співи на селі

Сонечко зайшло, і надворі почало вже темніти. На заході небо червоніло жаром, неначе в печі вигорювало; на сході понад зеленим лісом небо було синє-синє, аж чорнувате, а на ньому подекуди плавали невеличкі червоні хмариночки, тліли й жевріли, неначе жар у темних челюстях вечірньою добою. Гасло полум'я на заході, дотлівали червоні хмарки, займалися подекуди серед неба ясні зорі. А ніч простелювалася чорним сукном по селу, по садках та лісах; тільки блищали білі стіни хат проти заходу, а на яру ставочки здавалися якимись продухвинами у другий, інший світ з таким же темно-синім небом, з такими ж зорями у небі.

На селі почалися дівчачі та парубоцькі співи: одна вулиця на однім кутку співала одну пісню, а десь далеко друга й третя вулиця гукала іншої; десь далеко затягли самі парубки і заглушили всі вулиці; через став перегукувалися та переспівувалися дівчата.

А під лісом один козак, майдруючи на вулицю, розпочав «Чумака» голосно та витяжно, з думою глибокою, з жалем у серці, з жалем у голосі. По всьому селі піднявся галас, неначе все село, усе, що було там живе, разом заспівало всяких пісень.

177 слів

За І. Нечусм-Левицьким

95. Янгольські хори

Гнали корів високо, у гори, на полонину. Гойдаючи злегка рудими боками, ц'ялися по крутих стежках корови, за ними йшли сестри. Попереду молодша — Варвара, міцна, кремезна дівка, за нею Юстина, тонка, делікатна, у чорній одежі, як справжня черниця.

Ліс обгортив їх, холодний, сумний та мовчазний. На них насувалися чорні буки, повиті в жалобу тіней, сиві тумани з дна урвищ, росяні трави, холодні скелі. Над головами котилися хвилі холодного, чорного листу. Навіть сині дзвіночки сіяли холод на трави. Кам'яна стежка, мов тропа дикого звіра, сплітала петлі по боках гір, сюди й назад, все вище та й вище. Рябі мармурові пні буків злізали з дороги вниз, немов западались, і

вже стелили чорну корону аж під ногами. Цупке коріння спліталось у клубки й повзло по горах, немов гадюки.

Черниці йшли далі. З одного місця їм удалося побачити дно ями, малу церковцю і білі дімочки, де жили сестри. У церковці співали. Жіночі голоси, чисті, високі й сильні, мов янгольські хори, вели побожну пісню. Вона так дивно гучала вгорі під чорним склепінням.

Юстина стала. Уся тиха, просвітлена, слухала співи.

174 слова

За М. Коцюбинським

96. Райський степ

Яка розкішна подорож улітку серед українського райського степу! Він замаєний пахучими квітами, у ньому бринить бджілка, перепелиця б'є, деркач передражнює її, гомонять степові пташки. Часом зірветься стадо диких кіз, яким і не снилося, що над'їдуть такі створіння, які їх виполошать з безпечного пасовиська. То знову заколихається степова трава. Це стадо турів занепокоїлося. То знову стрінеться табун диких коней. Кінь-водій підносить високо голову, стриже вухами, а далі видає із себе голос перестороги, зрозумілий усій дружині. Вдаряє задніми копитами об землю, піднімає хвіст і втікає вихором, аж земля дудонить. За ним летить увесь табун...

А небо? Яке ж може бути українське небо, як не синє, чисте, аж душа в радощах розпливається. Сонце, те невсипуще джерело всього життя, простирає на ньому своє панування, огріває своїм блискучим промінням усю землю, наповнює радощами все живе — від людини до манюсінької комашки — усе, що живе на землі й живиться її матірними соками. Під небом повис, мов цяточка, жайворонок і виспіває свою одноманітну, але таку гарну пісеньку. А ще вище орел кружляє великими крилами, мов човен по спокійних хвилях моря пливе. Здалеку чути крукання журавлів.

177 слів

За А. Чайковським

97. Лебединий шлях

З давніх-давен через село Медвин пролягає лебединий шлях. Коли запахне відталою землею і березовим соком, птахи приносять на святкових крилах вологе тепло. Іноді лебеді падали недалеко від села на прибутну воду, близько підпускали до себе дітвору й дорослих. Потім птиця, струшуючи живі краплини, розгонисто підіймалася вгору, а людина, роняючи піт, хилилася в роботі низько до землі; проте їй ще довго-довго ввижа-

лись оті сонцем перемиті віщуні тепла, що на крилах приносять весну і з нею відгомін неясних надій.

Уже другий день над фіалковим маревом лісу, над сіро-зеленуватим туманцем верб і яворів, над зеленооким безладдям замшілих стріх сіється срібний двоголосий передзвін. Може, то не лише птиця, а й вербне сонце розгойдує свій передсвятковий дзвін і струшує на землю співуче золото росин. Воно, це сонячне золото, нерівними жмутками лягло на гребені хвиль, по вінця залило тихі, з вибіленими кладками копанки, а кожна калюжка вмістила в собі не мало і не багато — цілий круг світила.

Над водою гірко пахло осиковими сережками, вербовими котиками й соком, що пробивав молоду кору. Біля острова лунко викинувся сом і перелякано, крізь сон, заячали лебеді.

176 слів

За М. Стельмахом

98. Безіменні квіти

Вони прорізуються із щойно розмерзлої землі напровесні, коли по видолінках ще не зовсім розтанув ніздрюватий сніг. Прислухайтесь — почуєте, як протинає землю їх цупка поросль. Наче зеленими вістрями списів уперто пробиваються вони з безформного мороку до прозорого повітря. Здається, ось-ось рядами постане з-під землі міфічне воїнство, що зродилось із засіяних у ріллю зубів велетенського дракона. Постане, щоб тут же спрямувати списи один проти одного, знов лягти в землю, яка дала їм і снагу, і завзяття. Що не день — ряснішає поросль, цупкішим стає загострене листя. Наввипередки, що є сили, пнуться вгору пружні стебла, жадібно тягнуться до сонця, поки, врешті, не повторять його — жовтим суцвіттям на верхівці. Саме тоді вбивається в силу літо. Жовті квіти все ще вдивляються, ніяк не надивляться, у сонце, яке щедро вділило їм тієї барви, підказало форму. А коли запахне в саду стиглими яблуками, стає та барва ще чистіша, ще яскравіша. Та водночас наче сумніша. Може, тому, що підгинаються, розтративши п'янкі весняні соки, стебла, хиляться додолу суцвіття. А ще, може, тому, що над ними, ген у високості неба, уже шикуються до відльоту бузьки.

174 слова

За А. Содоморою

99. Господар у полі

І далі пішли дні рівною довгою чередою, вкладаючись у місяці й роки. Які це були гарні, повні, округлі роки. Кожний схід сонця приносив працю, захід — відпочинок. Ростуть діти. Прибуває потроху землі. За

61

хатою засадився новий садок, і молоденькі щепки щовесни вкриваються ніжним, усміхненим цвітом. Минуло п'ять років — і Корній господар; Корній з широкою бородою; Корній почесний чоловік у громаді.

Недільним ранком по весняній сівбі, коли підростає і починає хвилюватися жито і пшениця, Корній замість до церкви йде в поле. Для нього й тут повно Бога. Стань навколішки і молися. Сонце, величне і вічне, сонце поля і села, звелось з-за далеких обріїв і підноситься у височинь. Широкою твердою ногою йде Корній польовою доріжкою поміж ріллею, дивиться на повільні, ніби котячі, сіро-зелені хвилювання розлогих піль, слухає невтомні видзвони жартівливих сонячних птахів над собою, сильними мужицькими грудями вдихає міцне, кришталево-прозоре і пахуче повітря. Нема тут кінця; немає краю. Вітер, теплий і м'який, пливе і топче по ланах; білі хмаринки, ніби лілеї блакитного велетенського ставу, підбарвлені легко сонцем, пливуть і десь там западають за чорну стіну далекого дубового лісу.

175 слів

За У. Самчуком

100. Предковічний ліс на Волині

Старезний, густий, предковічний ліс на Волині. Посеред лісу простора галява з плакучою березою і з великим просторим дубом. Галява скраю переходить в куп'я та очерети, а в одному місці — в яро-зелену драговину. То береги лісового озера, що утворилося з лісового струмка, який вибігає з гущавини лісу, впадає в озеро, на другім боці озера знов витікає і губиться в хащах. Саме озеро — тиховоде, вкрите ряскою та лататтям, але з чистим плесом посередині. Місцина вся дика, таємнича, повна ніжної задумливої краси. Провесна. По узліссі й на галяві зеленіє перший ряс і цвітуть проліски та сон-трава. Деревя ще безлисті, але вкриті бростю, що от-от має розкритись. На озері туман то лежить пеленою, то хвилює од вітру, то розривається, odkриваючи блідо-блакитну воду. У лісі щось загомніло, струмок зашумував, забринів, і вкупі з його водами з лісу вибіг «Той, що греблі рве» — молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавними рухами; одяга на ньому міниться барвами, від каламутно-жовтої до ясно-блакитної, і поблискує гострими золотистими іскрами. Кинувшись з потоку в озеро, він починає кружляти по плесі, туман розбігається, вода синішає.

175 слів

За Лесею Українкою

Зміст

Передмова.....	3	39. Смерть князя Олега.....	25
Любімо рідну мову.....	4	40. Князь Святослав Хоробрий.....	26
1. Рідна мова.....	4	41. Володимир.....	27
2. Любімо рідну мову.....	4	42. Ярослав.....	27
3. Народний скарб.....	5	43. Данило Галицький.....	28
4. Плекаймо мову!.....	5	44. Запорожжя.....	28
5. Наймогутніший оберіг нашого народу.....	6	45. Запорозькі козаки.....	29
6. Рідна мова.....	6	46. Запорозьке козацтво.....	29
7. Слово і народ.....	7	47. Запорозький військовий орден.....	30
Пісня — душа народу.....	8	48. Козацька рада.....	31
8. Пісня — душа народу.....	8	49. Петро Конашевич-Сагайдачний.....	31
9. «А ми нашу славу Україну, гей, гей, розвеселимо...».....	8	50. Творець української державності.....	32
Символіка українців.....	9	51. Іван Богун.....	32
10. З чого починається любов до отчого краю?.....	9	52. Пилип Орлик.....	33
11. Символіка українців.....	9	53. Наша гірка давнина.....	34
12. Наші давні й добрі символи.....	10	54. Роксолана.....	34
13. Хліб на столі.....	11	55. Рідне гніздо.....	35
14. Писанка.....	11	56. Феномен Петра Могили.....	35
15. Яйце-райце.....	12	57. Славні побратими.....	36
16. Український рушник.....	12	58. Коліїщина.....	37
17. Лялька-мотанка.....	13	59. Герої Крут.....	37
18. Калина.....	14	60. Герої не вмирають!.....	38
19. «В кінці греблі шумлять верби...».....	14	Наша Батьківщина.....	39
20. «Барвінок на вінок, а полин на віник».....	14	61. Країна смутку і краси.....	39
21. Мальви.....	15	62. Пісне наша вічна.....	39
22. Маки.....	16	63. Диво велике.....	40
23. Лелеки.....	16	64. Києве мій.....	40
24. Птахи з чорною ознакою.....	17	65. Красиви Києва.....	41
25. Рідна земля.....	18	66. Київ.....	42
26. Рідні обрії.....	18	67. Легендарний Дніпро.....	42
27. Рідна хата.....	19	68. Священна ріка.....	43
28. Козак Мамай.....	19	69. Історія Львова.....	43
Українські свята і традиції.....	20	70. Харків.....	44
29. Коляда.....	20	71. Одеса — «південна Пальміра».....	45
30. Гнат покvapлює дівчат.....	20	72. Багатство Карпат.....	45
31. Свята Вечеря.....	21	Найдорожча людина.....	46
32. Веснянки.....	21	73. Мати.....	46
33. Великдень.....	22	74. Сповідь над колискою.....	47
34. Кієчальна субота.....	23	75. Найдорожча людина.....	47
35. Ясне-красне Купайло.....	23	76. Материні очі.....	48
36. Українське весілля.....	24	Славетні українці.....	48
Наша історія.....	24	77. Маруся Чурай.....	48
37. Початок української держави.....	24	78. Григорій Сковорода.....	49
38. Три брати — засновники Києва.....	25	79. Іван Котляревський.....	49
		80. Шевченко й сучасність.....	50
		81. Остап Вересай.....	51
		82. Буденний Панас Мирний.....	51
		83. Наша Леся.....	52
		84. Леся Українка.....	53